

Catedrala Mitropoliei Române Unite cu Academia Teologică, în dreapta, și liceul de băieți din Blaj, în stânga
(După o acuarelă a d-lui Prof. Marian)

ȘCOLILE DIN BLAJ

« Blajul era fântâna inteligenței române: iar Bucureștii și Iașii, dela început, scăparea Românilor din Dacia superioară ».

A. Papiu Ilarianu, *Istori'a Romanilor din Daci'a superioare, Viena 1852, I, 221.*

E ciudat că școlile Blajului, aceste răsadnițe ale studiului mai adâncit al limbii și al istoriei, încă nici astăzi, după aproape două veacuri dela întemeierea lor, n'au o monografie vrednică de trecutul lor mare. Beiușul, Oradea, Brașovul, Năsăudul, Bradul își au de mult istoriile lor școlare; numai Blajul, care a aprins cel dintâiu lumina culturii românești și a împrumutat-o și altor centre, nu s'a învrednicit de o asemenea lucrare. Adevărat că alcătuirea ei e cu mult mai anevoioasă decât se pare la întâia vedere. Arhivele cele mai vechi și mai prețioase ale acestor școli au fost arse în 1848 de armata revoluționară ungurească, sub conducerea renegatului Czezc. Viitorul istoric va fi nevoit să se informeze, în lipsa unor date și documente dela fața locului, din eventualele rapoarte

aflătoare în arhivele autorităților școlare și bisericești centrale din Buda-Pesta, Viena și Roma.

E curios că, deși guvernul unguresc dase ordin să se publice, cu prilejul mileniului întemeierii Statului Ungar, istoricul tuturilor instituțiilor din țară, anuarul liceului din Blaj pe anul 1894/95 aduce înștiințarea că, neputându-se termina la timp, istoricul din chestiune rămâne să se facă mai târziu. Aceeaș soartă pare că o are și Albumul acestor școli, pus la cale în 1929, cu prilejul împlinirii a 175 de ani dela deschiderea lor.

Până la darea în vileag a numitelor rapoarte, către autoritățile centrale, să ne mulțumim cu cele ce putem spicui din cele strânse, întâmplător, cu privire la trecutul acestor școli, de scriitori ca: Samuil Micu-Klein, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Timoteu Cipariu, Ioan Antonelli, Nicolae Brânzeu, Ioan Rațiu ș. a.

Școli pentru Uniți. Incă Mitropolitul Atanasie Anghel, făuritorul Unirii, cerea într'un memoriu adresat curții împărătești din Viena la 1703, să se dea, în Alba-Iulia, Românilor o casă, în care să se înființeze pentru tineret o școală latino-română, arătând că, pentru păstrarea și întărirea Unirii, o

asemenea instituție e foarte trebuincioasă. Cu toată încuviințarea ce i s'a dat, nu știm să fi funcționat o asemenea școală. In scurta istorie a liceului din Blaj până la 1848, publicată în latinește, de directorul acestui liceu Petru Popa, în anuarul 1852—3 se spune că, deși împărații încuviințaseră mai multe școli naționale pe seama Românilor din Ardeal, ele totuș nu se putură deschide din pricina împotrivirii Ungurilor din guvernele de pe vremuri ale acestei provincii. A trebuit să ajungă episcop energicul Ioan Inochentie Micu, pentru ca visul de aproape o jumătate de veac al clerului și poporului român din Transilvania să se înlăptuească. Sfătuit de prietenul Petru Dobra, funcționar în Ministerul de Finanțe de pe vremuri al Ardealului, și sprijinit și de papa dela Roma, acest episcop obține schimbul moșiilor mai mici, dar, fiind în locuri așa depărtate, anevoie de administrat, dela Sâmbăta de jos și Gherla, cu cea încă odată așa de mare și de bogată dela Blaj. O diplomă împărătească din 21 August 1738 acordă acest schimb. Încă înainte de sosirea acestei diplome, episcopul părăsi Făgărașul, mutându-și reședința în castelul de pe vremuri al lui Apafi, așezat la împreunarea celor două Târnave. Aici se întruni în sobor clerul la 26 Ianuarie 1738. Intre hotărârile luate de acest sobor a fost zidirea unei mănăstiri și a școlilor trebuincioase clerului și poporului român. Pentru acoperirea cheltuielilor acestor clădiri, clerul votează 25.000 floreni pe care are să-i verse timp de cinci ani. Călugării, cari urmează să fie primiți în noua mănăstire, au să fie uniți, din cinul Sfântului Vasile, păstrători ai rânduelilor Bisericii Răsăritului. Dintre acești călugări, trei sau patru vor avea grijă de scrisorile clerului și ale neamului românesc. Lucrările de construcție încep îndată. Totuș înaintează așa de anevoie. In 1847, când marele lor întemeietor era în exil la Roma, ele sunt încă tot neterminate. Trebuie să-i urmeze în scaun vrednicul său vicar general, Petru Pavel Aron, pentru ca, după doi ani de păstorie, să se deschidă aceste școli, la 11 Octomvrie 1754.

I

Deschiderea școlilor din Blaj. La data numită, episcopul Aron vestește pe toți credincioșii din «țara Ardealului și părților ei adause» că, potrivit dorințelor creștinești ale stăpânilor de atunci, împăratul Carol al VI-lea și fiică-sa, «crăiasa» Maria Teresia — aceasta a stăruit mult pentru organizarea învățământului public prin legea «Ratio Educationis» — se apucă «de deschiderea învățăturilor și chivernisirea într'însele a celor lipsiți». Ca față bisericească, el își aduce aminte că începutul înțelepciunii e frica lui Dumnezeu; de aceea poruncește să se facă «cu evlavie» toată rânduiala bisericească. Grijă acestor rânduieli o va avea eclesiarhul, cinstitul arhimandrit, Leontie Moschonas, originar din insula Naxos. Urmează ma-

teriile de învățământ ce trebuiau «a se ceti, a se proceti și a se tâlcui». Acestea sunt: 1. Poruncile Dumnezești; 2. Tainele Dumnezești și Poruncile Bisericești; 3. Despre credință și adevărul S. Uniri; 4. Invățătura limbilor și a științelor. Pre-dându-se cu sârguință acestei materii, «nici o plată

Fotopress

Catedrala Mitropoliei Române Unite, Blaj

dela ucenici așteptându-se», bunul episcop răs-pundea, în adevăr, «așteptării neamului și lipsei bisericii», deschizând aceste «fântâni ale darurilor». Cu învățământul limbilor și al științelor era însărcinat ieromonahul Grigorie Maior; cu al credinței și al adevărului S. Uniri, ieromonahul Atanasie Rednic; iar dascălul școlii de obște era Constantin Dimitrievici. «Prefectul» sau «marele vâtaf» al școlilor era ieromonahul Silvestru Caliani; iar ispravnicul trapezării și al altor trebuințe ale casei era ieromonahul Gherontie Cotorea. Precum vedem, aceste școli au îndată, dela început, toate gradele și nuanțele: a) primar (școala de obște); b) secundar (învățământul limbilor și al științelor, din care s'a dezvoltat liceul de astăzi); c) superior (seminarul, din care s'a făcut Academia Teologică de acum). Cât de bine venite erau

aceste « fântâni ale darurilor », ne-o arată numărul cel mare al celor însetați ce alergau din mari depărtați să se adape la ele. În primul an sunt șaptezeci și patru (74); iar în al doilea și cel următor numărul lor trece de trei sute.

Episcopul Ioan Inochentie Micu

Cum se explică această afluență? Întâiu, prin destoinicia profesorilor și, al doilea, prin înlesnirile materiale făcute de episcopi elevilor. Blajul, dela început, a avut norocul să aibă în fruntea așezămintelor sale școlare și culturale câteva personalități de mână întâia. Amintim lucrul acesta, fiindcă e de mare însemnătate. Școala nu e clădirea, oricât de frumoasă; nici cărțile și mijloacele de învățământ, oricât de bune; ci profesorul; el e sufletul. Il ai? Școala va fi vie, va înflori. Nu-l ai? Trudă zadarnică; ea va tânji. Ei bine, cel dintâiu dintre profesorii Blajului, călugărul Grigorie Maior a fost o personalitate unică, neegalată încă de nimeni la Români, ca farmec și putere de convingere. Prin predicile lui însuflețite, a convertit la Unirea religioasă cu biserica Romei peste 50.000 de familii. Atât de mare era popularitatea lui, încât, pe timpul când fusese închis în mănăstirea Muncaciului, poporul român din Ardeal i-a făcut duiosul cântec:

Plouă, plouă prin copaci,
Robu-i Maior în Muncaci...

Iar mai târziu, când a ajuns vlădică, tot acest popor a rostit despre el neuitata părere: « Așa-i vlădică, nu nimic! ». Dacă atâta putere de fascinare a avut acest călugăr-profesor asupra maselor de săteni pe cari, de cele mai multe ori, cu prilejul propovedaniilor sale, îi vedea mai întâiu și, poate,

mai pe urmă, ne putem închipui ce înrăurire binefăcătoare va fi avut asupra elevilor pe cari-i avea zi de zi sub povățuirea sa! Nu sunt de trecut cu vederea nici ceilalți întâi profesori ai Blajului. Vlădica Aron, adevărat arhieru al Domnului, ca și omonimul său din Biblie, avea mână bună; știa să-și aleagă oamenii. Atanasie Rednic, călugăr aspru și smerit, om cu inimă bună, el însuș episcop după moartea lui Aron, a fost profesor harnic. El a scris două cărți pierdute, din nefericire, amândouă: « În contra schismaticilor » și « Despre starea bisericii Românilor din Ardeal ». Și tot așa a fost « ispravnicul trapezării », adică economul Gherontie Cotorea. Dela el au rămas mai multe lucrări: « De religia și obiceiurile Turcilor »; « Invățătura creștinească sau catehism mai mare »; « Istoria schismei Grecilor după Maimburg »; « Pravila după rândul slovelor dela buchi »; « Despre articulusurile cele de price ». Precum arată regretatul Augustin Bunea în « Episcopii Aron și Novacovici » (p. 368—373), aceste lucrări nu sunt simple compilații; ci conțin o mulțime de reflecții, observații și aplicații potrivite împrejurărilor dela noi. Silvestru Caliani n'a fost autor, dar a fost și el o personalitate foarte distinsă. Probabil că a colaborat la lucrarea « Floarea adevărului », dovezi culese din cărțile rituale ale Bisericii Răsăritului pentru cele patru puncte deosebitoare între ortodocși și catolici. Tipărint-o și în latinește, călu-

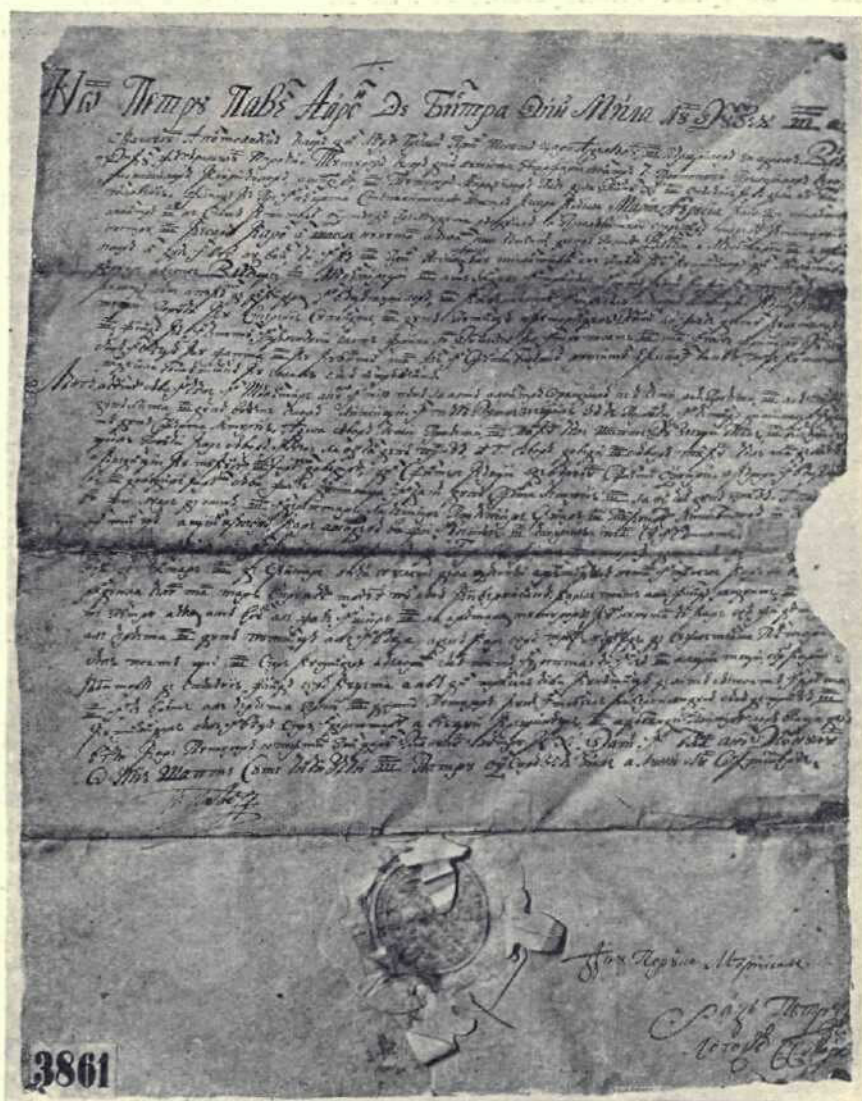
Episcopul Petru Pavel Aron Foto Fischer

gării dela mănăstirea Sfintei Treimi din Blaj au adus un mare folos bisericii și neamului: ne-au pus în legătură directă cu Apusul luminat, care a început să se intereseze mai de aproape de noi și să reediteze mai târziu această prețioasă lucrare.

Afară de profesorii distinși, afluența cea mare de elevi ai Blajului o mai explică și înlesnirile de ordin material ce li se făceau. Învățământul era gratuit. Dela elevi nu se cerea nici o taxă. Profesorii erau călugări, deci nu aveau nevoie de leafă. Clădirile școlare erau întreținute de vlădicie din propriile venituri. Nu numai atât! Episcopii ajutau ei înșiși pe elevii săraci. Și, Doamne, mulți erau aceștia la un neam nedreptățit și înapoiat ca al nostru! Episcopul Aron nu numai se numea, dar în faptă era «părintele săracilor». El hrănea cu pâine pe elevii sărmani, îi îmbrăca, iar în dumineci și sărbători le da și ceva fiertură. Același lucru l-au făcut și urmașii săi în scaun: Rednic, Maior, Bob, Lemeni, Vancea ș. a. Ba Maior a reglementat, ce cantitate de grâu are să dea pentru această fundație de pâine (tipăi), atât mânăstirea, cât și episcopia. Ce instituție binefăcătoare a fost această fundație a pâinii, se vede din împrejurarea că, desființată o clipă, după războiul pentru întregirea noastră națională, cu toate prevederile de o cât mai largă egalizare democratică a Legii Agrare, ea totuși a trebuit reînființată și astăzi funcționează, aproape în aceleași condiții ideale, ca și în trecut.

Alți profesori distinși puțin cunoscuți. Blajul a avut noroc de personalități de seamă nu numai la început, ci și mai târziu. După marii ctitori vine glorioasa generație a triumvirilor redemptării noastre naționale: Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior. Volume s'au scris și se vor mai scrie despre activitatea epocală a acestor corifei, pe cari până și vrăjmașii numelui și neamului nostru îi

socotesc drept părinții sufletești ai României întregite de astăzi. Și sămânța aruncată de ei a fost cultivată cu aceeași îngrijire de vrednicii lor urmași: I. Budai Deleanu, T. Cipariu, S. Bărnuțiu, I. Rusu, G. Barițiu, I. M. Moldovanu, Al. Grama,

Actul prin care episcopul Aron deschide școlile din Blaj ¹⁾

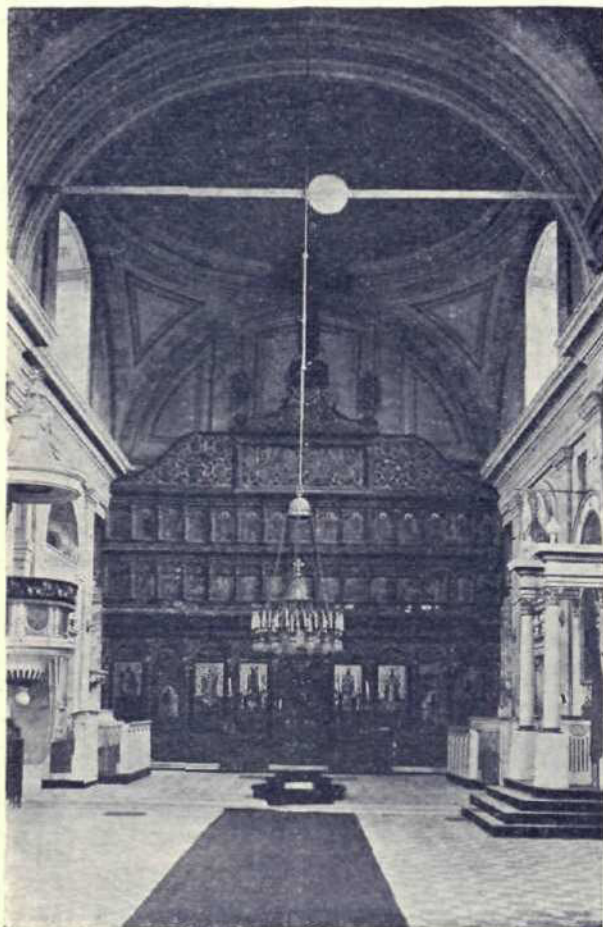
Aug. Bunea și atâția alții. Dintre aceștia alții, amintim câțiva mai puțin cunoscuți, dar totuși vrednici de

¹⁾ Noi Petru Pavel Aaron de Bistra din mila lui Dumnezeu și a Scaunului Apostolicesc celor din legea grecească prin toată țara Ardealului ei părților ei adaoe Vlădicul Făgărașului iproci. Tuturor celor din numita Eparhia noastră cinst. Protopopi, preoților, ieromonahilor, clericilor, așiderea și tuturor mirenilor pace ș. c. fiindcă Preainălțata Stăpânitoarea noastră Chesaro Craișasa Maria Terezia, ca o preamiloștivă a noastră și nespūsă ctitoră, urmând prealăudata rânduiială a Preaiubitelui oarecând marelui ctitorului nostru

și Chesarului Carol al VI, nu numai acelaș așezământ despre partea Vlădiciei a Mânăstirei și a școlilor a le duce în sfârșit au voit, ci încă și prin nouă orânduială s'au milostivit a ne porunci cum cuprinzând din milostiva dăruire averile Vlădicești și Mânăstirești, și așezându-ne într'insele, îndată cât va fi cu putință mai curând să ne apucăm de deschiderea învățăturilor și de chivernisirea într'insele și celor lipsiți; căreia împărătești porunci cu umilință supunându-ne, și după putință ajutorându-ne Domnul, a-i face destul cugetând; și

atenție, fiind adevărate fenomene pe timpul lor.

Întâiul e *Vasile Neagoe*, feciorul protopopului Maniu Neagoe din Broșteni, călugăr pe vremea lui Aron în mănăstirea Sf. Treimi din Blaj. Despre acesta ne spune contimporanul său S. Micu că,

Interiorul Catedralei Mitropolitane Unite din Blaj

la vârsta de doi ani, orbise și orb învățase de știa de rost tot ciaslovul, psaltirea, testamentul nou,

fiindcă începutul înțelepciunii este frica lui Dumnezeu, ca intru toate întâiu să poată învăța cu fapta și cu cuvântul mai ales în sfânta biserică, numitul eclesiarh va avea grije cum toată rânduiala bisericească cu evlavie să se isprăvească.

Lângă acestea se va începe în Mănăstire acum întâiu până la alta a noastră rânduială, a se ceti, a se proceti și a se tâlcui după vreme și vrâsta celor lipsiți; întâiu dumnezeștile zece porunci, începând dimineața îndată după sfânta Liturghie. A doua, se va ceti, proceti și tâlcui cele șapte dumnezești taine și bisericeștile porunci, care se vor începe la un cias după prânz. A treia, se vor dovedi și se vor tâlcui cele mai de lipsă a credinței, cu tâlcuirea și iarăși dovedirea din Sfintele Cărți adevărului Sfintei Uniri; a căroră învățatură iarăș se va face dimineața îndată după Sfânta Li-

acatistul Domnului Christos, al Precestei, octoihul duminecilor; și știa și testamentul vechiu, deși nu de rost. Făcea predicății de se minunau toți de el. Pe acesta, într'un rând, episcopul Aron îl rânduisese dascăl la școala românească. Ne putem închipui, ce îndemn firesc la învățatură vor fi simțit tinerii elevi ai Blajului, văzând câtă știință de carte a agonisit acest om numai cu auzul, nu și cu văzul, ca ceilalți muritori. Avea dreptate S. Micu să-l asemene cu celebrul scriitor creștin Didim, «măcar că nu era alexandrinean». Păcat că n'a rămas dela acest călugăr fenomenal nici o lucrare scrisă.

Alt profesor renumit al acestor școli a fost, pe timpul lui Bob, *Vasilie Filipan*. Deși doctor în teologie și cel mai bun latinist ce-l avea Ardealul, totuș vlădica Bob, care înlăturase de pe lângă sine pe toți oamenii de seamă și se înconjurase numai de mediocrități, ori poate tocmai din această pricină, n'a găsit nici o catedră pentru el la școlile din Blaj. L-a numit întâiu paroh la Băiuț, pe urmă la Chiciud. Fiind acestea parohii sărace și neputând trăi din veniturile bisericești, părintele Filipan era nevoit să facă și el, ca toți țărani, transporturi de mărfuri cu carul cu boi la magazinele din oraș. Cu prilejul unui asemenea transport de marfă la Cluj, el aude că, la Academia filozofică și juridică de acolo, un tânăr face «examen riguros». Fiind examenul public, intră și el în sală, deși era îmbrăcat în tundră (sarică) și purta biciul pe umeri, ca toți țărani. Cum intră, atrase atenția tutului. Privirea lui impunătoare, barba lui venerabilă, ținuta lui demnă au impus respect dela început. De față era și guvernatorul Transilvaniei, Gheorghe Banfy. Surprinderea a fost și mai mare, când, după câteva clipite, într'o latinească strălucită, el ceru voie comisiei examinatoare să pună și el câteva chestiuni. Felul cum a pus și a susținut aceste chestiuni a stârnit uimirea tutului. Guvernatorul Banfy se grăbi să-l poftască la masă. Atât de mult ținea să se afle în societatea acestui om distins. Filipan îi mulțumi sfios, spunând că tocmai prânzise o bucată de pâine cu slănină pe ruda carului. Văzând cum uită vlădica Bob de oamenii săi cei mai vrednici, guvernatorul îi atrase

turghie, și la un cias după prânz. A patra, va fi luare de samă și îndereptare la cetirea, procetirea, scrierea și tâlcuirea limbilor și ceva cunoștință a științelor care așiderea va fi în vremile și ciasurile mai sus însemnate. Lângă toate acestea neincurmata școală de obște va fi a tuturor de toată vrâsta, de cetanie, de cântare și de scrisoare, nici o plată dela ucenici așteptându-se, numai într'insele care va vrea după rânduiala celui mai mare spre acea treabă pus să se chivernisească.

Carele toate așa fiind rânduite și așezate, pentru aceea am vrut a le face în știre și la arătare tuturor, cum nu numai cei care vor fi datori a le cerceta și după puțință a le învăța, adecă care vor trage nădejde de sufletească păstorie, să le poată ști și spre cuprinderea acelorași să se poată înderepta,

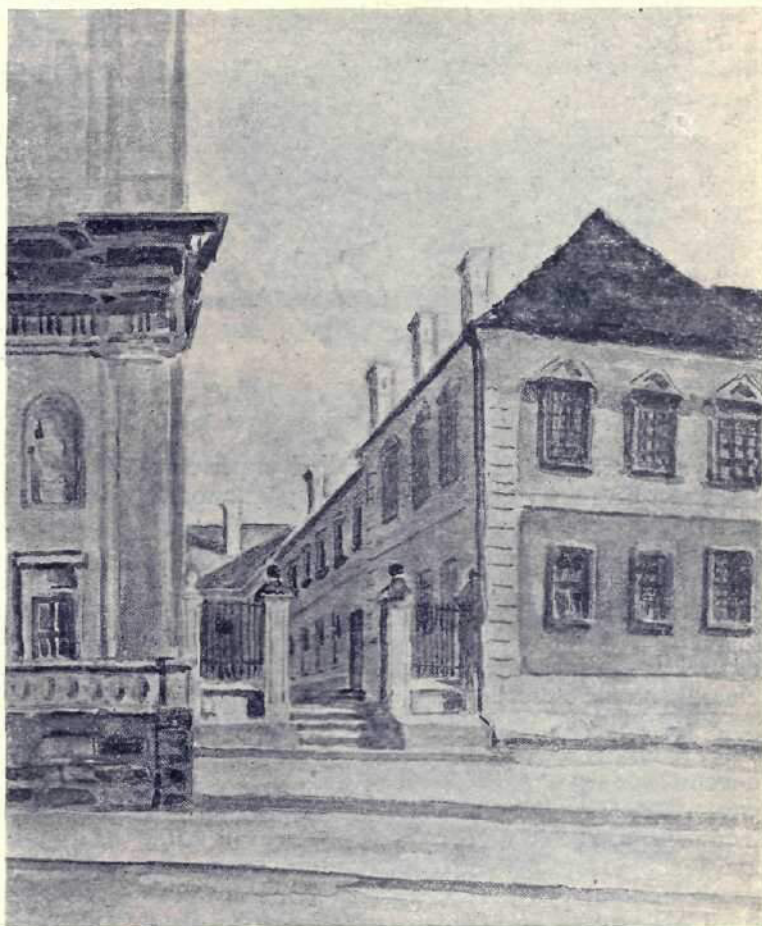
luarea aminte asupra lui cu tot dinadinsul. Așa se face că, între cei șapte canonici numiți de el la 1807, a fost și Vasilie Filipan. Mai târziu a fost profesor de drept și de istorie bisericească la Academia Teologică din Blaj. A murit ca preposit al capitolului din acest oraș. Dela el a rămas o istorie bisericească în latinește.

În zilele lui Lemeni încă se vorbește de un profesor genial, *Iosif Papp (Pop)*, doctor în teologie și el. Preda atât dogmatica la Academia Teologică, cât și religia la liceu. Venind în 1839 la Blaj Francezul A. de Gerando, autorul lucrării «*La Transylvanie et ses habitants*», după primirea ospitalieră ce a găsit la episcopul Lemeni, vorbește cu mare admirație despre acest profesor de filozofie, zice el, «*tânăr, plin de inimă și de inteligență*». El recunoaște că dădorește mult bunelor și folositoarelor sale sfaturi și-și face o plăcere, mulțumindu-i călduros. Mai spune despre el că ocupațiile lui îl silesc la muncă neîncetată, totuși, în momentele libere, el a găsit destul răgaz să studieze principalele limbi ale Europei, vorbind francezește, italienește, nemțește, latinește, unguerește, românește și turcește; șapte limbi. Cred că nu despre mulți profesori s'au putut și se pot spune asemenea cuvinte. Păcat că nici dela acest tânăr genial, cum îl numește Barițiu, n'a rămas nici o lucrare scrisă și că a avut un sfârșit atât de tragic: înecat în Târnăvă.

De nivelul înalt al școlilor din Blaj de pe timpul mitropolitului Vancea și Mihali nu mai vorbim. Având mai ales la Academia Teologică numai profesori titrați, doctori în teologie și cu înalte preocupări științifice ca: Bunea, Grama, V. Hossu, I. Marcu, V. Smigelschi, ș. a., această academie putea rivaliza cu anume facultăți de teologie din străinătate. Dar nici liceul nu rămânea în urmă. Vorbind despre seriozitatea învățământului secundar din Blaj, A. Papiu Ilarian (*Ist. Rom. din Dacia sup. I, 231*) spune că tinerii erau bine clasificați în aceste școli. Cei ce le părăseau și frecventau alte școli străine își păstrau clasificarea obținută la Blaj; nu erau retrogradați. Acelaș lucru îl putem spune și noi despre timpurile mai noi. Un profesor și un pedagog ca *Emil Viciu* nu cred să fi avut multe institute din lume.

Era nu numai un învățat, ci și un sfânt. Lucrarea lui despre educație, tipărită într'un anuar al liceului, ar trebui reeditată. Atâtea observații cuminți și povețe folositoare cuprinde pentru toți. Asemenea ar trebui să vadă lumina publicității și cartea de rugăciuni ce se spune că întocmise acest preot cucernic. Cred că nimeni nu l-a caracterizat mai bine decât foștii săi elevi cari, plini de recunoștință și de admirație pentru însușirile lui alese de mare erudit și sfânt, îi spuneau «*Papa*». Dar să încetăm cu notele despre profesori, oricât ar fi de interesante.

Elevii. Școala nu e pentru profesori, oricât de distinși ar fi, ci pentru elevi. Ei sunt mândria și

Curtea vechei mănăstiri a S. Treimi cu o aripă a acestei mănăstiri, acum liceu de băieți. (După o acuarelă a d-lui Prof. Marian).

mângâierea lor. Izbutesc să dea elevi buni, elemente folositoare societății și națiunii? Școala și-a

ci încă și alți toți ori care iubitori de spăsenie fiind vor cugeta a avea dintr'însele ceva cunoștință de lipsă, să se poată înderepta și în ce vreme a le cerceta, precum și dorim tuturor cum într'însele chivernisindu-se să se deprindă, și cuprinzându-le să le învețe spre îndreptare a vieții creștinește,

și a dobândi prin plinirea lor viața de veci, care tuturor o poftim prin darul Domnului nostru Isus Christos. Dat în Blaj, anul Domnului o mie șapte sute cincizeci și patru, unsprezece zile ale lunii lui Octomvrie (ss) P. Pavel. Din porunca Măriei Sale (ss) Raț Petru, logofăt St. Mare.

atins țelul. Nu? Ea nu mai are drept de existență. După poamă se cunoaște pomul, după fapte se judecă omul. Și fapta educatorului este elevul. Adevăratul educator parcă nu urmează povața «Destul este ucenicului să fie ca învățătorul», ci vrea mai mult: să-l îmbogățească pe acesta cu

Emil Viciu

toată comoara științei, înțelepciunii și experienței sale; să-l scutească de atâtea rătăcirii păgubitoare; să-i înmulțească energiile și posibilitățile de afirmare; să-l facă mai mult decât el. Și sub acest raport, Blajul rămâne neîntrecut la Români. După o statistică publicată în anuarul liceului pe 1921—2, până la sfârșitul acestui an școlar, la acest liceu urmau 41.388 elevi; la cursul de filozofie, 799 elevi; la școala de fete 5472 eleve; la școala normală 3591 elevi; la școala primară 20.062 elevi. În total 71.312. Din acest tablou lipsesc elevii seminarului devenit mai apoi academie teologică. Din nefericire, datele privitoare la seminar sunt și mai defectuoase. Ele nu încep decât cu 1806 și de pe mulți ani (1808—12) lipsesc și după aceea. Totuși, din datele existente, aflăm că, până la sfârșitul numărului an școlar, au absolvit teologia 1692 elevi. Dacă la aceștia mai adăugăm câte 1500 de elevi câți are anual în medie generală Blajul la toate institutele sale de învățământ, adică încă 16.500 elevi, rezultă că din aceste școli până în prezent au ieșit cam 89.504 elevi. E, de sigur, o problemă din cele mai interesante de istorie culturală să urmărești rostul în viață al acestor elevi. Până ce se va putea pune la cale o operă atât de vastă ca aceasta, să restrângem puțin terenul cercetărilor și să ne limităm a urmări ceva mai de aproape pe acei elevi ai Blajului cari, povățuiți de îndemnul

de unitate națională, au trecut îngustele hotare ale Ardealului de pe vremuri și s'au stabilit în principate, creindu-și rosturi însemnate și contribuind, după puteri, la înfăptuirea, cu un ceas mai curând, a acestei unități. Și, fiindcă viața și activitatea multor elevi distinși ai Blajului a fost urmărită parte în cercetări speciale, parte în lucrarea mai nouă «Românii ardeleni din Vechiul Regat» publicată de d-l Iuliu Moisil în vasta monografie jubiliară «Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul», noi nu vom stăruie decât asupra unora mai puțin cunoscuți sau și asupra celor cunoscuți, din puncte de vedere necunoscute.

In învățământul superior, pe lângă bine cunoscuții Aron Florian, Bărnuțiu S., Bianu I., Bob Fabian V., Câmpeanu P. M., Coste Ion, Maiorescu I., Manfi I., Micle Șt., Pop V., Blajul a dat și pe:

Densusianu Aron, născut la 19 Noemvrie 1837 — nu în 1838, cum greșit arată Enciclopedia Română a lui C. Diaconovich — din părinții Vizantie, preot și soția sa Sofia. Numele familiei era Pop cu epitetul nobilitar de Hațeg, obținut pentru fapte de vitejie contra Turcilor. Un reprezentant al familiei s'a așezat ca preot în Măceu lângă Hațeg. Dela acest preot cărturar au rămas două predici. Mama, Sofia, încă era din o veche familie preotească, originară din Boj, un sat în munții Hunedoarei. Aron este al treilea, între patru feciori și două fete. Numele Densusianu li s'a dat de profesorii dela Blaj, pentru a-i deosebi de alți elevi cu acelaș nume. Primele cunoștințe le-a dobândit în casa părintească dela tatăl său, preot cu pregătire sistematică dela Blaj. În 1846, Aron e dus la școala călugărilor franciscani din Hațeg, unde, din cauza limbii ungurești, pe care nu o cunoștea îndeajuns, și a tratamentului puțin pedagogic al călugărilor săcui, s'a ales cu o ură adâncă de limba ungurească și de viața scandaloasă a călugărilor. Evenimentele dela 1848 au lăsat impresii neuitate băiatului de 11 ani. Gloatele cu lănci lungi și sclipitoare se adunau la Densus sub conducerea fratelui său mai mare Benjamin, mai târziu canonic la Lugoj. Cetia cu mare plăcere și recetia la popor proclamațiile comitetului național din Sibiu. În 1848, părinții își pierdură toată averea, jefuiți de Unguri. Bruma de parale pe care o ascunseseră în pământ au fost nevoiți s'o dea pentru a scăpa pe Benjamin ajuns ca tribun prizonier la Unguri și osândit la moarte. În timpul jafului, Aron, singurul copil mai mare acasă, a fost chinuit de Unguri să spună, unde sunt îngropați banii. Deși știa, a răbdat, dar n'a spus. Din pricina sărăciei, câțava vreme, părinții nu l-au putut da la școală. În cele din urmă, erau hotărâți să-l trimită la școala militară din Caransebeș. Dar mama s'a răsgândit. Nu voia ca fiul ei să umple vreun șant pentru Nemți. A stat, deci, câțava timp acasă, având prilej să cunoască viața dela țară cu tradițiile, datinele, cântecele, pove-

știle ei. Abia la 1852, în vârstă de 15 ani, l-au putut duce la Blaj, unde a și terminat liceul în 1860. Când era elev în clasa a treia, A. Papiu Ilarian a vizitat liceul din Blaj. Întrebându-l despre cruciate, a fost foarte mulțumit de răspunsul lui, spunând: «Acesta promise mult». Centru bisericesc și școlar, în Blaj nu se făceau petreceri pentru elevi. Primul «Maial» a fost în 1860. Nu era nici bibliotecă, nici librărie. Elevii cetau cărțile ce le cumpărau sau le împrumutau unii dela alții. Colegii lui erau foarte impresionați că Aron primia cărți comandate la un librar din Sibiu, ca Cipariu. În cursul superior al liceului, studia cu mare râvnă Iliada și Eneida. Profesorul de elină Faur i-a fost de mare folos. Dela acesta a împrumutat Divina Commedia de Dante Alighieri și poeziile lui D. Bolintineanu. Când era în clasa a VI-a, a făcut ca această clasă să aboneze *Gazeta Transilvaniei* și *Foaia pentru minte, inimă și literatură*. Alegerea lui Cuza a produs mare bucurie între elevi. Când era în clasa a VIII-a a liceului, a înființat o societate cu scopul de a pune bazele unei biblioteci a tineretului, lucru la care se învoise și directorul Cipariu. Societatea decisese și scoaterea unui ziar numit «Dante». Președintele societății și redactorul ziarului era Aron. Ziarul însă nu s'a publicat, fiindcă directorul n'a înapoiat numerele ce i se prezentaseră pentru cenzurare. După terminarea liceului, cu toate stăruințele făcute pe lângă el, n'a urmat teologia, fiindcă timp de opt ani avusese destul prilej să cunoască pe «popi». S'a dus la Sibiu să urmeze dreptul la Academia juridică de acolo. În acest timp, a cunoscut pe poetul Andreiu Mureșanu. De obicei, se întâlneau dimineața la biserica unită, unde și unul și altul cântau la sfintele slujbe. Câștigând la loterie 130 floreni, cumpără un mare număr de opere clasice dela anticarul Köpisch. Colaborează la *Foaia pentru minte, inimă și literatură* din Brașov și mai ales la *Amicul școlii* din Sibiu. Această din urmă publicație a condus-o el timp de doi ani, sub numele vechiului redactor care se retrăsese. Studenții luau parte activă la mișcările naționale. Instrăinându-se de Barițiu, din cauza atitudinii sale nedecise, studenții erau de partea mitropolitului Șulțiu și împotriva lui Șaguna. În 1860, studenții sărbătorește deschiderea universității din Iași. Primul discurs îl rostește Aron, viitorul profesor de limba și literatura latină al acestei universități. În 1861, se ține la Sibiu și un congres politic, dar fără rezultat de seamă. Conducătorii nu știau să profite de împrejurări. În toamna aceluiaș an, se înființează *Asociația transilvană «Astra»*, a cărei întâie adunare generală are loc la Brașov în 1862. În cei patru ani de facultate, pe lângă cursurile ce era obligat să urmeze, studia clasicii latini, elini, italieni, germani, englezi. În 1864, toamna, se căsătorește cu Elena Circa, așezându-se la Făgăraș, ca avocat, unde rămâne până la 1875. Aici,

intră în luptele naționale, conducând opoziția contra guvernului unguresc care începea să distrugă viața națională din districtul Făgărașului. Pentru niște rezoluții energice propuse și primite de reprezentanții districtului și anume: una în contra ordinului de a se înlocui limba română din județ cu cea ungurească, iar alta de a refuza trimiterea deputaților în camera din Buda-Pesta, — guvernul i-a intentat proces și l-a închis (1873). În urma agitațiilor produse de această nelegiuire, a fost eliberat. Procesul, însă, s'a trăgănat șase ani, până în 1879, ca procurorii să-l poată avea oricând la mână. Din nefericire, guvernul unguresc a fost ajutat în acest proces și de trei Români: Ion Mețianu, atunci protopop în Zărnești, mai târziu mitropolit la Sibiu; I. Codru Drăgușanu, vicecăpitanul districtului, și Ioan Roman, «fișcalul» (avocatul) districtului cari toți, ca exploataitori ai acestui ținut, voiau să scape de controlul noului avocat. În timpul acestor lupte, întemeiază ziarul *Oriental latin*, în colaborare cu fratele său Nicolae, cu Teofil Frâncu și cu Ion Lapedatu. Ziarul a apărut doi ani, îndemnând pe Români la o politică energică și intransigentă față de Unguri. Din această pricină, el e mereu persecutat. În 1875 se mută la Brașov. Persecuțiile continuă și aici. Văzându-și viitorul amenințat, în toamna anului 1880 vine la București, iar în 1881, oferindu-i-se

Aron Densusianu

catedra de limba și literatura latină la universitatea din Iași, trece în capitala Moldovei. (După memoriile lui Aron Densusianu, comunicate de d-na Dr. Elena Pușcariu, profesoară la Universitatea din Iași, precum și după o notă autobiografică consultată prin bunăvoința d-lui Ovid Den-

sușianu, profesor universitar, membru al Academiei Române). La Iași publică, ajutat de fratele său Nicolae și de fiul său Ovid, *Revista critică literară*, cu un program bine fixat și conștient urmărit. Decedează în 1900.

Scrieri: Să ne cunoaștem. Ed. 2-a, Brașov, 1879;

A. Papiu Ilarianu

Negriada. Partea I, București, 1879; Partea II, București, 1884; Aventuri literare, București, 1881; Arta poetică a lui Orațiu. Text cu traducere, Iași, 1882; Din vocalismul latin și român, Iași, 1882; Istoria limbii și literaturii române, Iași, 1885 și ed. 2, 1894; Principiile constituțiunii maghiare, Iași, 1886; Cercetări literare, Iași, 1887; Valea Vieții, Poezii, Iași, 1892; Hore oțelite, Poezii, București, 1892; Originea cuvântului Vlah din Revista Critică, trad. în rusește. Moscova, 1895; Optum, tragedie, Iași, 1897.

Densusianu Nicolae, născut în Densuș la 1846, a urmat aceleași studii ca și fratele său Aron. În timpul studiilor sale la Academia de drept din Sibiu a cunoscut pe tânărul Eminescu, atunci pribeag prin Ardeal. După cinci ani de practică avocațială la Brașov, trece și el la București, unde se dedică studiilor istorice. Prin lucrarea «L'élément latin en Orient» pledează la 1877 pentru dreptul Macedo-Românilor de a fonda o provincie autonomă, națională, în cadrele imperiului otoman. În 1878 e însărcinat de Academia Română să facă cercetări istorice. Timp de 15 luni cercetează 16 arhive și 12 biblioteci. Rezultatul acestor cercetări îl expune în «Cercetări istorice în arhivele și bibliotecile Ungariei și Transilvaniei», lucrare însoțită de 39 volume manuscrise. Pe baza acestor acte și documente publică în 1884 monumentală: «Revoluțiunea lui Horia 1784—85», operă premiată de Academia Română. În 1885 publică

«Monumente pentru istoria Țării Făgărașului»; «Note critice asupra scrierii lui Xenopol: Teoria lui Roesler», apărând tradiția istorică ardeleană reprezentată de marii corifei: Maior-Șincai-Micu; «Domnii glorioși și căpitani celebri ai țărilor române», operă publicată cu o frumoasă introducere de d-l Al. Lapedatu (Buc. 1912); Dacia preistorică (1913) ș. a.

Papiu Ilarian Al. e una din cele mai frumoase figuri ale Românismlui. Născut în 1828 la Budiul de Câmpie, a făcut studiile secundare la Târgu-Mureșului, Blaj și Cluj; cele superioare, juridice, la Viena și Padua. În 1855 e chemat de Gr. Ghica, domnul Moldovei, ca profesor la Iași. Câtva timp a fost avocat al Statului și procuror general al Curții de Casație. În cabinetul lui M. Kogălniceanu (1864) a fost chiar ministrul Justiției. În 1868, e ales membru al Societății Academice Române, unde rostește cel dintâiu discurs de recepțiune despre Gh. Șincai. Alte publicații: «Istoria Românilor din Dacia superioară», 2 volume; «Independența constituțională a Transilvaniei»; «Tezaur de monumente istorice», 3 vol.; «Responsabilitatea ministerială»; Scrisoare adresată principelui Cuza despre «Idealul național al Românilor» ș. a. Cercetătorii de până acum ai activității sale: V. Pârvan și prof. I. Rațiu-Blaj au înfățișat mai cu seamă activitatea politică și cea științifică a acestui bărbat. Tot atât de însemnată e și cea socială. El e întemeietorul și întâiul președinte cu mare autoritate al societății «Transilvania». Această societate a fost întemeiată în 1867, anul dualismului austro-ungar, cu scopul de a acorda burse tinerilor români de peste vechile hotare, pentru a-și face studiile superioare și în țări latine ca: Franța, Italia și Belgia, nu numai în Austro-Ungaria. Propunerea de a se înființa această societate a făcut-o un student transilvănean dela universitatea din București, cu prilejul aniversării zilei de 3/15 Mai. Din întâiul comitet fac parte: A. Papiu Ilarian ca președinte, P. Cernătescu și V. A. Urechia ca vicepreședinți, D. A. Laurian și I. Procopiu-Dumitrescu ca secretari, I. Martinovici casier, împreună cu 8 membri, între care B. P. Hașdeu, P. Grădișteanu, Aron Florian ș. a. La 30 Iulie, președintele trimite ziarului «Romanulu» statutele societății, însoțite de o călduroasă adresă, ale cărei cuvinte rămân mereu actuale: «Mai presus de orice partid politic», zice acest mare patriot, «noi ne adresăm pentru sprijinirea acestei societăți, către toți Românii, de orice partid, de orice stare. Vocea noastră nu va răsuna în deșert. Românii din valea Dunării își vor aduce aminte că, în curs de lungi secole, la timp de pericol, acei Carpați sempiterni ai Daciei centrale au fost deapurarea locul de scăpare al naționalității române. De acolo, din sânul Carpaților, a descins Negru-Vodă de a întemeiat Țara-Românească; de acolo a venit Dragoș-Vodă de

a fondat Statul Moldovei; și pe când, în timpii mai din urmă, elementul străin părea a ne amenința limba și a ne stinge chiar simțul naționalității române, tot Românul din acei Carpați veni a reînvia limba, naționalitatea și literatura română. Niciodată Românii din Transilvania nu cunoscuseră pentru dânsii altă misiune în aceste două țări, afară de aceea de a profesa ideea naționalității române; și niciunul dintr'înșii n'a agonisit aici vreodată altă avere, afară de stima și recunoștința adevăraților Români. Astăzi, asigurați și tari în conștiința naționalității noastre, noi de abia mai avem trebuință de apostolatul lor. Iar ei, ei niciodată n'au fost mai amenințați în limba și în naționalitatea lor. Un bine nemărginit le putem face, venind în ajutorul junimii lor studioase». Publicând acest apel al președintelui societății «Transilvania» și statutele ei, «Romanulu» sublinia și din partea sa caracterul pur național al societății și constata că adresa președintelui nu face decât reproduce ceea ce simțim și voim toți. Societatea avu dela început un considerabil număr de membri entuziaști și se bucură și de sprijinul unor județe și municipii. Astfel prefectul de Covurlui Al. Lupașcu, fost coleg de magistratură la Iași al lui A. P. Ilarianu, a trimis în toamna 1867 suma de 100 galbeni și după 2—3 luni alți 500 galbeni. La intervenția lui, prefectura Covurlui fundase mai multe burse pentru tineri din provinciile atunci subjugate: Transilvania, Bucovina și Basarabia. Pentru aceste frumoase fapte, A. Lupașcu a fost proclamat președinte de onoare. Avera societății la sfârșitul anului 1868 era de 153.239 lei vechi sau 56.755,46 lei noi. Primii bursieri ai societății au fost: Ioachim C. Drăgescu, pentru studiul medicinei în Italia; I. Bosocca pentru științele tehnice în Paris; Ion Al. Lapedatu pentru litere la Paris, dar din cauza războiului franco-german (1870) a fost nevoit să se ducă la Bruxelles. În afară de comemorarea zilei fondării, care coincidea cu istorica zi de 3/15 Mai, când Românii adunați pe câmpia libertății dela Blaj în 1848 proclamară independența națiunii lor, această societate a mai organizat și o serie de conferințe strălucite. Amintim toate acestea, fiindcă deși sunt rezultatele unor străduințe colective, totuși inițiatorul și întâiul promotor rămâne președintele A. P. Ilarianu.

Paul Ioan, născut în Hidiș la 1857, a făcut studiile secundare la Aiud și Blaj; cele superioare la Buda-Pesta și Viena. A fost mult timp profesor secundar la Slatina și la Iași; iar din 1920 până la moarte (1926) profesor de estetică la universitatea din Cluj. Deși scriitor și profesor foarte talentat, a scris relativ puțin. Volumul «Florica ceterașul și alte scrieri» (București, Casa Școalelor, 1928) cuprinde numai o parte din scrisul său. În acest volum sunt și prețioasele amintiri despre Augustin Bunea. Sunt prețioase aceste

amintiri, fiindcă ne arată nu numai prietenia deosebită ce lega aceste două suflete alese, ci și preocupările naționale înflăcărâte, apoi cultul pentru latinătate al elevilor Blajului. Bunea și Paul își recitau unul altuia pagini întregi, pe din afară, din Fenelon și alți clasici francezi în anul școlar 1876/7 când Ungurii, tari și mari cu sprijinul Nemților, căutau să înăbușe orice manifestare liberă a spiritului românesc și latin nu numai în Transilvania îngenunchiată de ei, ci și la gurile Dunării și sub zidurile Plevnei.

Pop Ștefan, născut la 1845 în Silvașul de Câmpie, ca fiu al lui Grigorie Pop-Mărgineanu din Sânt-Iacobul de Mureș, el însuș elev al Blajului. Cursul primar îl face la Tg.-Mureș (1852—1856); gimnaziul la Dumbrăveni, iar liceul la Blaj, unde dă bacalaureatul în 1865. În toamna acestui an, ca bursier al «Astrei», e trimis la Praga, odată cu colegul său, Prof. Petru Solomon. Aici, Pop se specializează în Pedagogie și în Științele agronomice. Obține diploma Institutului Pedagogic superior din Praga și face, în acelaș timp, practică în Institutul Pedagogic din Blaj și apoi la Academia Teologică. În 1868 se căsătorește cu Estera Călin, fiica lui Gh. Călin și a Anei Laday. (Ana Laday este sora lui Augustin Laday, întemeietorul fundațiunii blăjene cu acest nume. Aug. Laday

Ștefan Pop

a fost comite suprem, adică prefect și membru al Comitetului Național din 1848. A fost ales între deputații care au prezentat împăratului, la Viena, cererile Românilor). Pop, dela începutul activității sale, a avut puternicul sprijin al lui T. Cipariu și I. M. Moldovanu, cu care a colaborat

mai ales pe terenul publicității. Pop întemeiază și redactează: 1. Revista *Economulu* (1873—1880) cel dintâiu organ popular de acest gen, pus la îndemâna preoților și a învățătorilor. 2. *Foaia Scolastică*, adaus la «*Economulu*», organ pedagogic-didactic, pentru școlile române. In programul pu-

S. Simeon Mihale Mihălescu

blicat în fruntea Nr. 1 din 1/13 Mai 1873, între altele, spune: «Lumină, mai multă lumină... Dorința noastră este a ascuți, respective a procura armele necesare învățătorilor, a-i pregăti și a-i ajuta în această luptă (contra întunecului)... Noi suntem Români și, ca atari, ne iubim mai presus de toate glorioșii părinți; aceștia sunt: biserica și națiunea. Fiica bisericii și a națiunii este școala, școala cea adevărată, întemeiată de Domnul nostru Isus Christos, va să zică: *școala confesională, singura școală națională românească...*» Această foaie era unicul organ pedagogic de pe vremea aceea. El inițiază o adevărată mișcare pedagogică, în legătură cu principiile herbartiane. Accentuează importanța lucrărilor scrise ale copiilor spunând: «Cele mai multe și mai bune trebue să le facă însuș copilul: de unde nu, e pierdută întreagă arta educațiunii»; iar imitarea servilă a modelelor, fără dezvoltarea propriei inițiative, îl face pe Pop să afirme: «Nu vom înființa Daco-România dacă vom crește numai maimuțe» (Nr. 8/1874). Această foaie inițiază cel dintâiu congres școlar al Arhidiecesei. Alte scrieri: «*Legendariu*», scos în mai multe ediții (1872—1899); «*Metodul pertractării legendarului*» (Blaj, 1872); «*Economia Rurală*» (Blaj, 1881); «*Măsurile metrice*» (Blaj, 1881). Bun Român, el a ținut să vestească într'un chip ori-

ginal, în tot Ardealul, căderea Plevnei în mâinile Domnului Carol I. Pe dealul Pârva din hotarul comunei Petrifalău, de lângă Blaj, el așază două care de paie, iar din vârful dealului a slobozit o roată mare îmbrăcată în paie, după ce i-a dat foc. Aceasta a aprins toate paiele din cale și a luminat dealul întreg. Impresia a fost covârșitoare. In 1882 trece în țara veche. E numit profesor de științe naturale la Seminarul Central, apoi la Școala normală a Societății pentru învățătura poporului român. Ocupă, prin concurs, catedra de pedagogie la Școala normală Carol I (pe atunci la București, nefiind încă mutată la Câmpulung). In urmă, e numit bibliotecar al Ministerului de Domenii în 1886, iar în 1889 subdirector la Școala de Agricultură dela Herăstrău. In București a fost, redactor la «*România Liberă*» și «*Unirea*», apoi colaborează la «*Economia Rurală*». A mai tipărit: «*Învățământul Agricol în țară*» (București, 1884); «*Îmbunătățirea agriculturii noastre*» (Buc., 1885); «*Politica noastră comercială și convențiunea cu Austro-Ungaria*» (Buc., 1886). In 1887 e trimis de guvern în Dobrogea pentru a studia regimul agricol și chestiunea proprietății țărănești. Cu această ocaziune, redă Statului o pădure seculară înstrăinată. Un amănunt: în timpul călătoriei e atacat și jefuit, aproape de Babadag, de banditul Licinski. In urma unei boale grele, urmare a frigurilor palustre, moare în Ianuarie 1890 în București. Soția îi murise în 1885. Pop trăește și azi în amintirea elevilor săi. Fiul său e d. Ștefan Pop, directorul colegiului național S. Sava, București.

In *învățământul secundar* al principatelor încă a existat și există un considerabil număr de foști elevi ai Blajului. Astfel, afară de d-nii Anușca N. Ion; Brânzău N.; Călugăru A.; Dan D. și A.; Lupu I.; Moldovanu L.; Rațiu I. (Cernăuți); Șerban Gh.; Todor P. A. ș. a., toți în viață și și cei mai mulți și în funcțiune, au mai fost:

Albini Ion, născut în 7 Ianuarie 1828, a studiat în Sibiu, Cluj și Blaj unde a luat și bacalaureatul. Prin decretul Nr. 885 din 15 Martie 1860 a fost numit institutor pentru cl. I și II primară. Prin decretul Nr. 26 din 6 Oct. 1866 numit institutor de cl. III primară la Tg.-Jiu. Prin decretul Nr. 10.290 din 6 Oct. 1866 e numit profesor suplinitor la gimnaziul din Focșani, iar prin decretul Nr. 14.133 din 3 Dec. 1867 profesor provizor de matematici la acelaș gimnaziu. Dintr'un raport al direcției se vede că a fost căsătorit, având un copil și o fetiță; iar la rubrica observații: nici reprimande, nici laude. In 16 August 1871 e destituit din post. (Vasile V. Haneș, 50 de ani dela înființarea liceului «*Unirea*» în *Inchinarea liceului Unirea*, care la prilejul împlinirii a 50 de ani de viață, Focșani, 1916, p. 27/8).

Caian F. D., născut în Feiurd (Cluj), după studii universitare la Viena, e câțva timp (1863—68) profesor la Academia Teologică din Blaj.

Atunci se numea Farago-Caian. În 1868 e nevoit să părăsească acest centru al românismului transcarpantin din cauza procesului ce i-a intentat guvernul unguresc pentru lansarea faimosului protest «Pronunciamentului» contra alipirii forțate a Transilvaniei la Ungaria. În urma unui strălucit concurs, obține catedrele de limba română și latină la Focșani, unde funcționează 30 de ani, fiind mult timp director. În 1900 e ales primar și președinte al Ligii Culturale din acest oraș. Moare în 1909. Are următoarele scrieri: «Reguli pentru scrierea limbei române» (Focșani, 1876); «Manual pentru deprinderi în cugetare și compozițiuni» (Focșani, Goldner, 1877); «Opiniunea asupra reformei învățământului liceal» (Focșani, 1889); «Cestiunea Evreilor. Răspuns d-lui George Panu» (Focșani, 1891); «Răspuns la scrisoarea deschisă adresată d-lui Nicolae Săveanu» (Focșani, 1896); «Scrisoare deschisă d-lui Nicolae Săveanu» (Focșani, 1896); «Acte privitoare la stăpânirea și întinderea emasaului din partea nordică a orașului Focșani», 1898; «Comuna Focșani sub administrația d-lui N. Săveanu», (Focșani, 1899); «Istoricul orașului Focșani, scris cu prilejul jubileului de 40 ani de domnie a M. Sale Regelui Carol I», (Focșani, 1906), lucrare premiată de Academia Română, în care autorul salvează de pieire, reproducând în extenso, o mulțime de documente vechi, foarte prețioase.

Crainic S. Simion, născut la 26 Dec. 1859, în Urișul de Jos, jud. Mureș-Turda, e absolvent al liceului din Blaj, unde obține și bacalaureatul (diploma Nr. 5 din 6 Sept. 1882), apoi absolvent al Școlii Normale Superioare din Iași. (Certificatul Nr. 10 din 4 Mai 1886). Licențiat în litere și filozofie dela Universitatea din Iași și București. (Certif. Nr. 226/1900). A funcționat la liceele și gimnaziile din Focșani, Tecuci, Iași, Slatina, București, apoi iarăși Focșani, unde în două rânduri (1904—1907) și (1910—1913) este directorul liceului «Unirea». Decedat în Aprilie 1916. (Comunicarea d-lui Prof. Al. P. Arbore).

Faur I. (1827—1893) face studiile secundare la Cluj, cele superioare (teologia) la Blaj. Ca student în teologie, el comandă trupele legionarilor Buciumeni contra lui Kemeny la Abrud. După revoluția din 1848, funcționează câțva timp (1850 până la 1852) ca profesor de studiile biblice și limbile orientale la Academia Teologică din Blaj, apoi (1852—1860) e profesor de matematică și de limba și literatura elină ca un «bărbat foarte instruit», cum era calificat. În 1860 trece munții și se stabilește la Craiova, ca profesor de limba latină. Aici desvoltă o activitate exemplară de profesor, deschizând și un pensionat particular de băieți pentru cursul secundar, susținut până la moarte. (Dintr'o scrisoare a lui M. Străjanu din Craiova, 4 Ianuarie 1909, către prof. I. Rațiu din Blaj, comunicată de d-l Prof. N. Comșa).

Frățilă August, născut în anul 1857 în Tiur, lângă Blaj. După terminarea liceului din Blaj în 1876, a urmat la Facultatea de litere și filozofie a Universității din București. După absolvirea acestei facultăți, a fost câțva timp funcționar la Arhivele Statului și profesor suplinitor în București. Obținând o bursă din fondul Iosif Niculescu, a urmat filologia romanică la Universitatea din Gratz, unde era profesor vestitul romanist Hugo Schuchardt, amicul lui B. P. Hașdeu. După obținerea doctoratului în litere și filozofie, s'a întors în țară, funcționând ca profesor la Focșani, Bârlad și Galați. La 1 Septembrie 1926 a ieșit la pensie. Dela 1 Mai 1897 până la 1 Septembrie 1899 a fost director al liceului din Galați. A colaborat la revista «Gheorghe Lazăr» ce apărea la Bârlad sub direcția lui Solomon Haliță și G. Ghibănescu. În 1905, a publicat studiul: «Sensul și întrebuintarea Prepozițiilor în limba română», Galați. În sesiunea parlamentară Mai 1907—Ianuarie 1911, a fost senator. Decorat cu «Coroana României» în grad de comandor, «Răsplata muncii» pentru învățământ, pentru clădiri școlare și Ser-

Constantin Olteanu

viciul credincios. Din Septembrie 1905—Septembrie 1931 a fost profesor de limba română la liceul de fete al călugărițelor franceze «Notre Dame de Sion». În Focșani, Bârlad și mai ales în Galați sunt mulți foști elevi: avocați, medici, profesori și funcționari care îi arată multă dra-

goste și respect. În Octomvrie 1896, a înființat cu elevii cursului superior ai liceului din Galați Societatea Literară «V. A. Urechia» care, sub conducerea sa, ținea de 2 ori pe lună conferințe literare, muzică, declamații.

Marcian Ion, născut, precum afirmă d-l I.

Aron Pumnul, Apostolul Românilor
din Bucovina

Moisil, în Ocna Dejului, cu studii secundare la Blaj și superioare, teologice și filozofice la Viena, funcționează ca profesor la liceul August Treboniu Laurian din Botoșani (1875—1890). În mai multe rânduri e și directorul aceluși liceu. «Un director din cei mai regulați și mai scrupuloși în datoriile sale, mai ales de cancelarie». Sub directoratul său, se constată «o activitate a consiliului școlar mai deosebită decât alte dăți». În deosebi îl preocupă chestiunea admiterii elevilor în cl. I. Pentru înlesnirea controlului elevilor, el introduce livretele școlare, în uz și astăzi la școlile bine conduse. În Noemvrie 1889 se îmbolnăvește, intră în concediu și la 10 Ianuarie 1890, moare. (Vezi N. Răutu, Istoria liceului Laurian din Botoșani 1859—1909, Botoșani, «Reînvierea» 1909 pag. 47 până la 79). El e și autorul unei «Sintaxe latine pentru cursul liceal superior» (Iași 1887).

Mazere Nicolae, născut la 1865 în Lunca de Arieș, face liceul la Blaj 1885—1886 și facultatea de litere la Universitatea din București. Din 1895 e profesor secundar, funcționând mai cu seamă la Iași. E autorul mai multor lucrări: «Monumentul comemorativ al lui Gh. Candrea» (Pi-

tești 1901); «Reflexiuni asupra examenelor de capacitate» (Iași, 1903); «Răspuns la istoria împăratului Traian, tradus de Petru Broșteanu după Enric Francke» (Iași, 1903); «Harta etnografică a Transilvaniei» (1 hartă și 1 volum, Iași 1909).

Mihale-Mihalescu S. Simion, născut la 1826 în Husmezeu, jud. Solnoc-Dobâca, astăzi Someș. Studiile secundare le face la Cluj, cele superioare (teologia) la Blaj, unde termină în 1848. În 1850, e numit profesor la liceul din Blaj. Între 1858 și 1860 funcționează și ca paroh al acestui orașel. În acest din urmă an, părăsește Blajul odată cu colegul său I. Faur, fiind numit profesor de științele naturale la liceul din Craiova. Naturalist pasionat, el pune bazele Muzeului de științe naturale din Blaj, lămurind o mulțime de chestiuni de specialitate. Pentru meritele sale științifice încă din Decembrie 1858 e ales membru ordinar al Societății naturaliştilor germani din Sibiu. Pentru cele patriotice e decorat cu «Coroana României» în grad de cavaler. Colaborează la «Foaia pentru minte, inimă și literatură» din Brașov, precum și la «Gazeta Transilvaniei» de acolo, apoi la «Vocea Română» din Craiova. În volum a publicat: «Compendiu de istoria naturală pentru școalele primare de ambe-sece» (Craiova, 1886); «Precursoare de Geologie» (Craiova, 1887); «Elemente de zoologie» (Craiova, 1877); «Elemente de botanică» (Craiova, 1878) ș. a.

Moga V. S., născut în Țapu-Alba la 1850. Urmează liceul la Blaj; școala de agricultură și silvicultură la Herăstrău 1873—1876. E numit preparator de fizică și chimie la această școală, apoi subdirector 1878—1886. A fost și profesor la școala normală Carol I, apoi la Seminarul Central. Colaborează la revistele: «Economia rurală» și «Economia națională» de sub direcția lui P. S. Aurelian. A fost agronom de seamă. Are cărți în specialitatea sa cu 9—11 ediții. Așa sunt: «Cultura pomilor roditori» (9 ediții); «Curs de agricultură pentru școalele normale, seminare și de agricultură practică» (11 ediții); «Cultura legumelor» (8 ediții); «Cultura viei și fabricarea vinului» (8 ediții); «Alcătuirea unei gospodării rurale» (7 ediții), etc.

Olteanu Constantin s'a născut în Reghin la 1832. Tatăl său Nonu se trăgea dintr-o familie veche de grănițeri dela Năsăud. Mama sa, Ana, născută Maior, era nepoata marelui scriitor, Petru Maior. La învățătură, îl întreține unchiul său, Ioan Maior. Studiile secundare le făcu la Năsăud, Bistrița și Blaj, cele universitare la Buda-Pesta și Viena. Când veni în țara veche, purta numele de C. Maior. Se stabili pe la 1859 la Craiova, chemat poate și de vărul său, vestitul Ioan Maiorescu, atunci director al Eforiei Școalelor. La 1863, conduce împreună cu soția sa Adelina un pension, funcționând în același timp și ca institutor la

cl. I și II primară din Craiova. În 1865, e profesor la școala centrală de fete. Introduce cel dintâiu educația fizică în școală, face lecții afară în curtea școlii, și chiar pe câmp. Era convins că, între educația fizică, morală și intelectuală, e o legătură strânsă, indestructibilă. A fost întâiul director al școlii normale de învățători din Craiova (1870—1873). A fost și profesor de istorie la liceu. A fost inspector la Ministerul de Finanțe și administrator al Creditului Agricol al jud. Dolj. Patriot înfocat, el și-a îndrumat pe toți cei patru fii ai săi pe cariera armelor, știind că, numai cu ajutorul acestora, se va împlini idealul nostru național. Unul din fiii săi e d-l General Marcel Olteanu, inspector general de armată. O fiică a sa, d-na Mioara Giuriade, e directoarea Conservatorului de muzică «Cornetti» din Craiova. Altă fiică a fost d-na Adelina, măritată Tăslăuanu, directoarea unei îngrijite «Bibliotecii a copiilor». A murit în August 1887, și e înmormântat la Sibiu (Cimitirul din groapă).

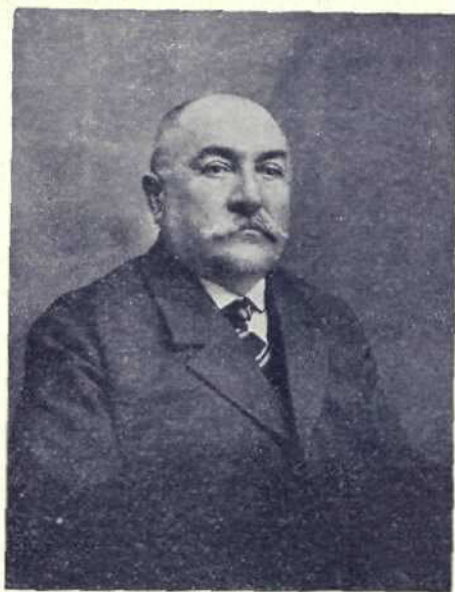
Neagoe Ștefan, originar din Micăsasa, absolvent al liceului din Blaj în 1857—1858, a fost cel dintâiu profesor și director al gimnaziului din Focșani la 1866. El predă toate materiile de învățământ. Un fost elev, d-l Emanoil Cardaș, inspector P. T. T., îl evocă astfel: «Pare că văd pe bunul nostru profesor Ștefan Neagoe, stând în picioare, rezemat de colțul catedrei, radios, cu mintea lui ageră, întrevedea prin negura vremilor, viitorul gimnaziului». (Anuarul liceului Unirea, Focșani. Jubileul de 60 ani; Anuarul școlar 1925—1926 pag. 1819). După un an de activitate, el e transferat la liceul din Bârlad.

Păcurariu Pop Corneliu, născut în Șard-Alba, la 1858. Studiile secundare le termină la Năsăud, cele superioare, teologia, la Blaj. Fiind redactor la «Tribuna» din Sibiu, Ungurii îl întemnițează la Năsăud. Această batjocură îl sdruncină. Trezându-se în țara liberă, e mai întâiu revizor școlar la Vâlcea, apoi profesor secundar la Slatina și Călărași. Traduce «Cuvinte sufletești» de Carmen Sylva (București 1888), iar înainte de aceea publică «Regule de Bon-Ton» (Blaj, 1882). A îndeplinit mai multe lucrări din însărcinarea lui D. A. Sturdza. A colaborat și la «Observatoriul» lui G. Barițiu. Mort la 1904.

Pop Alexandru, născut la 1859 în Săn-Giorgiul românesc, a făcut studii secundare la liceele din Năsăud și Blaj, iar cele universitare la Facultatea de litere și filozofie din București, obținând titlul de licențiat în 1893. A fost și arhivar în Biblioteca Academiei Române (1884—1891), în care timp a scris prima bibliografie a periodicelor românești dela 1817 până la 1887. A trecut apoi ca profesor la liceul Codreanu din Bârlad, unde a funcționat până la 28 August 1902, când a murit. Afară de numita bibliografie, a publicat teza de licență, lucrare de începător: «Desbinarea în Biserica Ro-

mânilor din Ardeal și Ungaria, 1697—1701» (București, 1897).

Pumnul Aron, născut la 27 Noemvrie 1818 în Cuciulata-Făgăraș, face clasele primare la Odorhei, cele secundare la Blaj și Cluj, cele teologice și filozofice la Viena. E apoi profesor la Blaj, unde colaborează la «Organul Luminării» și «Învățătorul Poporului», îngrijite de T. Cipariu. După revoluția din 1848, pe timpul căreia el a fost unul din cei mai de seamă animatori, e nevoit să se refugieze la București, de unde cu mare greutate, după o lungă bolire de coleră, ajunge la Cernăuți. «Nici că ne-ar fi putut sosi mai la timp!» scriu Bucovinenii (în «Voci asupra vieții și însemnătății lui A. P. de I. G. Sbiera», Cernăuți 1889, p. 6). Făcându-i elogiul în dieta Bucovinei, istoriograful Eudoxiu Hurmuzachi spune: «Distins ca învățător și educator, ca filantrop și patriot, ca filolog și scriitor, cu râvnă și prevedere rară, a promovat esențial acest bărbat cultura științifică și morală a populației principale din această țară și a știut să ridice și să întărească, să limpezească și să nobiliteze conștiința umană și etnică a acesteia». Fratele său Alecu numește mormântul său «luminos și mare ca inima națiunii», spunând că el «om mai virtuos n'a cunoscut» (p. 17). Cu tot fonetismul său exagerat, el a făcut mult pentru găsierea drumului drept în scrisul românesc și mai ales în

Șecășeanu Gheorghe

deșteptarea sentimentului național. Dovadă mișcătoare sunt și «Lăcrimioarele» vărsate de foștii săi elevi, între care și Mihail Eminescu, la mormântul său. Pe acesta, de altfel, l-a ocrotit părintește în casa sa. Dela el a dobândit, probabil, tânărul Eminescu îndemnul de a vedea și a cunoaște Blajul.

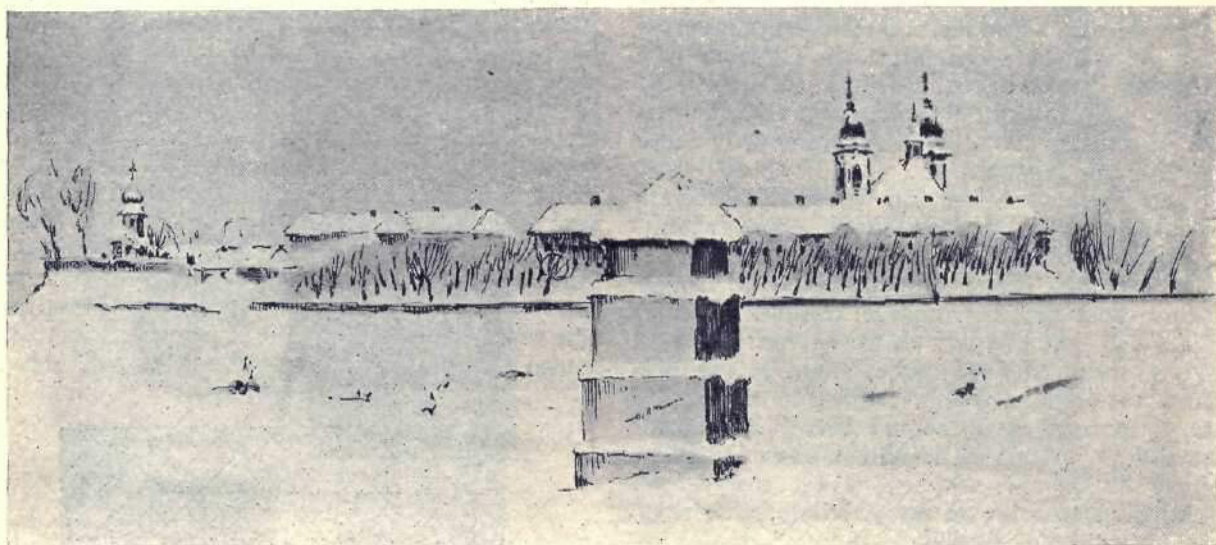
Un poet local, Const. Morariu, cunoscutul preot-scriitor de mai târziu, spune în Imnul comemorativ:

Iubite! Noi ne vom uni
Și-atuncia numai ne-om simți
Ferice,
Grădina când ți-o vom lucra
De nici un colț n'o rămânea
Nerăsădit cu floarea ta!

Afară de lucrări mai mici publicate în amintitul volum (« Voci »), a tipărit « Lepturariu Românesc »,

de partid. De aceea a publicat « Politica noastră națională. Rolul d-lui D. A. Sturdza în chestiunea națională. Studiu istorico-politic ». (Ploești 1899).

Secășanu Gheorghe, născut la 1858. Liceul îl termină la Blaj în 1875/6, când trece și bacalauratul. Ca o dovadă grăitoare de înfocatele simțăminte patriotice ce hrănea acest tânăr încă de pe băncile școlii, ne poate servi Procesul-Verbal despre înțelegerea secretă dela 29 Aprilie 1876 între școlarii claselor VIII și VII dela liceul din Blaj pentru comemorarea zilei de 3/15 Maiu, unde el e semnat în locul al patrulea, G. Secășianu și G. Ocășianu urmau cursurile la universitatea din București,

Câmpia și piatra libertății din Blaj, iarna (După o acuarelă a d-lui Prof. Marian).

Viena 1862—65, în 4 tomuri cu 6 părți, « Grammatik der rum. Sprache » (Viena 1864), « Privire repede peste moșiile mănăstirești » și a colaborat la « Bucovina ».

Raica Teodor, născ. în Harțău la 1860, absolvent al liceului din Blaj 1884/5, fiind premiant în toate clasele. Văzând ce perspective triste și înguste are un intelectual român în Ardealul subjugat, trece în « Țară », unde e primit, dela început, cu brațele deschise. A ajuns nu numai profesor la liceul Sfinții Apostoli Petru și Pavel din Ploești, ci și senator și fiind unul din întemeietorii Ligii Culturale, secția locală. Pentru el, ca și pentru generația cea veche de refugiați ardeleni, Vechiul Regat e țara sfântă, unde a cunoscut și a înțeles libertatea și românismul. Ca profesor, nu lăsa să treacă o oră fără să facă apoteoza idealului național. Așa a fost crescută generația, care s'a jertfit în războiul pentru întregirea națională, murind aproape un milion din cele șapte câți locuitori avea cu totul Țara Veche. Gelos de sfințenia idealului național, el nu admitea subordonarea lui intereselor meschine

colaborând totodată la ziarul « România liberă » al lui D. A. Laurian. Prin anul 1881, mai mulți tineri de fel din Ardeal se întâlneau la unii comercianți, mai cu seamă la George Bedițeanu. Indemnați de numiții doi studenți, tinerii Transilvăneni și Bucovineni hotărăsc înființarea unei noi societăți. La început, această societate era vorba să se numească « Iredenta Română ». Întâmpinând, însă, mari dificultăți, au botezat-o « Carpații », cu lozinca « Noi prin noi ». Înființată la 24 Ianuarie 1882, noua societate determină decretarea numitei zile ca sărbătoare națională. Soc. « Carpații » scoate în acelaș timp și ziarul « Unitatea națională ». Președintele noii societăți este G. Secășianu, un animator neîntrecut. După îndemnul lui, se constituie o mulțime de secțiuni puternice la: Galați, Brăila, Craiova, Ploești ș. a. Odată cu constituirea secțiunilor, începe acțiunea de propagandă, atât de necesară, mai ales atunci. Fiii aceluiaș neam nu numai că nu se cunoșteau, dar se considerau streini. Transilvănenii stabiliți în principate erau greșit porecliți « Ungureni ».

Acțiunea aceasta era rău privită de ambasada austro-ungară. Așa se face că nu numai întrunirile publice, ci și cele intime ale comitetului de conducere sunt mereu urmărite de spioni. Cu ocazia întemeierii societății de maghiarizare « Emke » din Cluj, « Carpații » tipăresc și răspândesc un manifest revoluționar, tipărit cu litere roșii pe care-l afișează nu numai în Țara liberă, ci îl trimit într'un mare număr de exemplare și în Transilvania, ba îl lipesc chiar și pe zidurile unei expoziții din Buda-Pesta. În urma intervenției guvernului ungueresc, tinerii G. Secășianu, G. Ocășianu, Droc Bănciulescu, comerciantul Corneanu și Al. Ciurcu sunt expulzați din țară. Acesta din urmă e expulzat, fiindcă a inserat în ziarul « L'indépendance Roumaine » manifestul primit prin poștă. Înainte de isgonirea din Țară a fruntașilor Ardeleni: În ziua istorică de 3/15 Maiu 1885, la trei ani după întemeierea societății « Carpații », se hotărîse sfînșirea drapelului acestei societăți. În acest scop, se întruniseră vreo 500 de Români, de origine Transilvăneni, în sala Orfeu ce se afla aproape de biserica Brezoianu. De aici, au plecat toți în corpore, în frunte cu președintele Secășianu, la această biserică, pentru săvârșirea acelei solemnități. Când colo, ce să vezi? Veneratul preot Abramescu le iese înainte, în ușa bisericii, spunându-le:

— Cu părere de rău, dar nu pot să vă sfînșesc drapelul.

— Pentru ce, părinte? îl întrebă toți.

— Am primit ordin dela prefectul poliției, d. Radu Mihai, că n'am voie să fac acest lucru.

— Atunci ne ducem la altă biserică! fu întămpinarea generală.

— Regret că trebuie să vă spun tot adevărul, observă preotul Abramescu. Nu mai încercați nicăiri. Toate bisericile din capitală au primit același ordin.

În fața acestei fatalități, cei 500 de carpatini se înapoiază în sala Orfeu, unde președintele de onoare, avocatul Vasile Maniu, atunci deputat al Partidului Național Liberal, aflător chiar la cârma Statului, a ținut un discurs din cele mai entusiaste, electrizând întreaga asistență. În cele din urmă, adresându-se membrilor prezenți le-a spus neuitatele cuvinte: « Ni se refuză până și dreptul unei simple binecuvântări bisericești. N'are a face. Vom săvârși noi binecuvântarea drapelului, dacă cei chemați nu vor sau nu pot să o facă. Inșirați-vă doi câte doi și treceți pe sub acest drapel, pe care îl voiu ține sus. Când treceți pe sub el, faceți-vă semnul sfintei cruci, închinați-vă și-l săruțați. Inchipuirea și legătura aceasta sufletească nouă prețuiește cât aghiasma preotului ». Această ceremonie a fost atât de impresionantă și înălțătoare, încât abia la creștinii din catacombe, înainte cu 17 sute de ani, dacă mai găsim asemenea scene.

Drapelul acestei societăți avea colorile perpendiculare pe băț, nu paralel cu el și avea pe față inscripția: « Societatea Carpații, înființată la 24

Ian. 1882 în București », iar pe dos: « Banat, Maramureș, Transilvania, noi prin noi, Bucovina, Crișana ». Drapelul a fost purtat cu cinste de actualul președinte d. Ion Țetzu și membri comitetului la marile serbări ale Unirii din Alba-Iulia în Maiu 1929. După reîntoarcerea sa în Țară, G. Secășianu e oprit a mai face politică. Din această cauză, e nevoit să părăsească Bucureștii și să primească o catedră la liceul din Tulcea, pe care câțva timp l-a condus în calitate de director. (După comunicarea dela 21 Maiu 1933 a d-lui Ion Țetzu, președintele actual al soc. « Carpații »). În afară de amintirile ce am publicat în « Analele Dobrogei » pe 1928 dela foștii săi elevi din Tulcea, mai amintesc că el a scris o foarte substanțială lucrare: « Români de peste munți. Câteva chestiuni de actualitate » (Buc. 1884), întemeind și societatea « Carpații », al cărei întâiu președinte și mare animator a fost. Aici trata cu curaj uimitor, între altele, « trebuința unei educații politice și revoluționare » și da soluții cu privire la grava chestiune a emigrațiunii. Cu același scop patriotic, a tipărit și « Luptele Italianilor pentru libertate și unitate » (Alexandria 1892), ca o pildă și un îndemn pentru noi.

Strajanu Mihail, născ. la 2 Oct. 1841 în Tiur, lângă Blaj. Trecând cu distincție bacalaureatul la liceul din acest centru, el urmează timp de un an, ca bursier al Astei, drepturile la Academia Juri-

Mihail Străjanu

dică din Sibiu, apoi trece la Facultatea de litere din București. Obținând bursă dela Statul Român, el vrea să studieze la Paris. Nu poate din cauza războiului franco-german (1870). În 1872 se înapoiază cu doctoratul în filozofie din Germania. Funcționează ca profesor la școlile secundare din Iași,

Botoșani, București, apoi Craiova, unde 9 ani e director al internatului de pe lângă liceu. În 1884—1902 organizează biblioteca liceului cu peste 5500 volume. Membru la o mulțime societăți culturale, el colaborează la «Convorbiri Literare», «Enciclopedia Română», apoi editează «Revista Cultu-

Ion și Mândița Lugoșianu cu fiul lor Octav

rală». A fost unul din membrii și conferențiarul cei mai străluciți ai Ateneului și ai Ligii Culturale din Craiova. Lui și generației sale îi revine anevoioasa sarcină de a introduce studiul limbii și al literaturii române în școlile secundare. Cu toate greutatele începutului, izbuteste. Manualele lui de gramatică română au ajuns opt ediții. Din acestea a învățat românește și principele de coroană de atunci, regele întregitor de neam, Ferdinand I de mai târziu. De două ori este premiat de Academia Română. Pe lângă studii pedagogice, literare și estetice, el popularizează, ca nimeni altul, Blajul și instituțiile lui. Publică, între altele, studiul «Insemnătatea zilei de 3/15 Maiu 1848» (Craiova 1898), iar înainte de aceea (1891), în colaborare cu I. Faur scrie despre «Festivitatea zilei de 3 Maiu», apoi «Din viața lui Inocențiu Micul» (Blaj 1903); «Inceputul renașterii naționale prin școli sau despre episcopul Petru Pavel Aron» (Craiova 1891) ș. a. Publicându-i biografia, Robert Hardouin în «Encyclopedie contemporaine illustrée», Nr. 308 din 14 Noembrie 1895, spune: «Publicațiile lui M. Străjanu sunt apreciate de toți care se interesează de progresul limbilor neolatine».

In învățământul primar al principatelor, de asemenea, găsim un considerabil număr de institutori și învățători, foști elevi ai Blajului. Pe cât i-am putut afla, în ordine alfabetică ei sunt următorii:

Ardeleanu S. Gheorghe, născ. în Vinț, jud. Turda, la 1791, el vine în țară într'un an cu Gh. Lazăr (1816). Stabilindu-se la Slatina, se căsătorește cu jupâneasa Uța (Constantina) Găbunea. Din această căsătorie se nascu Petru S. Aurelian, cunoscutul economist și om politic, șeful «drapeliștilor». Numele prescurtat «S.» indică epitetul nobilitar al acestei familii «Sasebeși». Tânărului Petru, pentru a-l deosebi mai bine, îi latiniză numele unul din învățătorii săi, sub cuvânt că, în Slatina, era un bărbier cu numele de Ardeleanu. Ardeleanu funcționează dela 1823 până la 1834, când i se clădi local special lângă biserica Ionașcu. Dela 1826 avu și un ajutor în persoana fostului său elev Alexe Marin, mai târziu profesor universitar (vezi G. Poboran, Istoria orașului Slatina, ed. II, Slatina 1908, p. 393).

Axente Ariton, născ. în Frâua, nu departe de Blaj, la 1830. Tatăl său Ioan era căruțaș și se îndeletnicia cu transporturi de mărfuri la Buda-Pesta, Viena, Lipsca ș. a., de unde aducea manufactură, blănuri pentru negustorii din Brașov, Sibiu ș. a. În aceste călătorii, era însoțit și de fiii săi Ioan, prefectul legiunilor din 1848, cunoscut sub numele de Axente Severu, și Ariton. Astfel băieții aceștia cunoșteau din fragedă copilărie marile centre industriale și comerciale. Ariton face studiile primare și gimnaziale la Blaj, cele liceale la Sibiu, în institutul Theresianum, numit așa după numele împărătesei Maria Theresia, fondatoarea lui. În revoluția din 1848/9, a luptat și el ca voluntar, alături de fratele său mai mare Ioan. Incepând Ungurii prigoniri strașnice împotriva Românilor și mai ales a familiei Axente, sub pretext că ei au incendiat Aiudul, ei au fost nevoiți să-și părăsească locul de baștină și să vină în Țara liberă. Ariton a funcționat întâiu ca profesor de limba latină, pe care o cunoștea foarte bine, la diferite școli particulare. Pe urmă, A. Papiu Ilarian, pe atunci epitrop al Eforiei Școalelor, l-a numit institutor la o școală primară din Turnu-Severin, unde a funcționat până la pensionare. El a înțeles să facă din școală apostolat, fiind bine apreciat de personalități distinse ca: I. Maiorescu, A. T. Laurian, T. Maiorescu, Gr. Tocilescu ș. a. Timp de 35 de ani, a dat serii întregi de elevi distinși în toate ramurile: advocați, profesori, magistrați, medici, mari și mici proprietari, moșneni, țărani. A decedat în 1909 la T.-Severin, unde e înmormântat. A avut opt copii, din care trei mai sunt în viață: Corneliu magistrat; Titu fost magistrat și director al Băncilor populare, acum avocat; Lucreția, profesoară la școala profesională de grad. II Robescu, București.

Brădescu Ioan, de fel din Cut, a făcut școala normală la Blaj. A funcționat multă vreme ca institutor la Călărași-Ialomița, pe urmă la București. Era pedagog neîntrecut. Mai rar om cu atâta dragoste de copii ca el. Ii aduna la școală și Dumineca și în sărbători, ocupându-se neîncetat de ei, ca să nu hoinărească pe maidane și să nu-și însușească obiceiuri rele. Elevii lui erau cei mai bine pregătiți. Intotdeauna cei dintâi la concursuri și la premii. Dragostea ce avea pentru elevii săi îl făcea să vină în persoană cu ei la diferitele concursuri ce aveau loc la liceele și seminarele din capitală. Erau celebre aceste mici caravane de școlari conduse de Brădescu. Dintre elevii săi este și d-l D. Constantinescu, directorul liceului Matei Basarab.

Fortunatu Al. (Hangea), originar din Maierul Năsăudului, a făcut liceul la Blaj. Pe urmă, a fost institutor și inspector școlar la Focșani (1850—1870).

Grozescu Ioan, născ. la 1832 în Chendru-Someș, face studiile liceale la Blaj, iar cele pedagogice la Sibiu. Intre anii 1855—62 e secretar la Inspectoratul general al școlilor din Transilvania. În această calitate însoțește pretutindeni pe inspectorul general Festl. E numit institutor diriginte la școala română din Reghin. Dorința de libertate îl face să vină în țară. Ia prin concurs direcția școlii primare din Huși. De aici e mutat la școala Tunari din București, unde funcționează până la 1896, când iese la pensie. Moare la 22 Mai 1897, jelit de toți câți l-au cunoscut. Era dascăl exemplar: totdeauna la nivelul cunoștințelor și cinstea personificată. (« Invățătorul primar », a. III (1897) p. 224).

Lugoșianu Ion, născut la 1840 în Teiuș-Alba, dintr'o fruntașă familie românească. Tatăl său cu acelaș nume era morar, unul din epitropii bisericii și școlii românești unite, din această aleasă comună românească. Parohul cărturar Gheorghe Dobo notează, în memoriile sale, redactate în prima jumătate a sec. trecut, ajutorul însemnat ce a primit dela acest vrednic fiu al bisericii sale, în acțiunea sa religioasă și culturală. Il descrie astfel: Avea fața mai mult rotundă, închisă, nas roman proporționat, gură potrivită, atingând cu sarcasm și satiră pe cei vrednici de ele, de aceea multora neplăcut; frunte frumoasă, lată; păr argintiu, în tinerețe negru; om de mari talente, care-i reamintea totdeauna memorialistului de propriul său părinte. Un fiu al său, Iacob, a fost profesor la Academia Teologică și la liceul român unit din Blaj, mai pe urmă protopop în Turda, unde a și răposat în 1897, în etate de 80 de ani. Coborînd dintr'o asemenea familie și primind îndemnuri înalte, tânărul Ion Lugoșianu urmează liceul la Blaj, apoi Academia de drept în Sibiu. Venind în țară, e câțva timp funcționar la Ministerul instrucției. În 1860, obține o ca-

tedră la Craiova. În 1862, e transferat la Slatina, unde funcționează până la moarte în 13 Maiu 1877, lăsând amintiri neuitate. Era învățător iscusit și pedagog bun. Toate lecțiile sale erau pline de vioiciune și de surprize. Nu știa ce este plictiseala și desgustul. Când, în cea dintâi lecție, ne-a spus că «sunt părinte cu cei cumiți și leu cu cei cari nu învață și n'ascultă» zice un fost elev al său (d. Ion S. Floru), am simțit că avem a face cu un om. În deosebi, erau mult pomenite lecțiile frumoase ce făcea din istorie și din limbile străine (germană, latină, elină) pe care el, om instruit, le cunoștea bine. El nu comunica numai cunoștințe, ci făuria suflete. La o lecție de istorie, de pildă, sugera profetic elevilor săi că, precum Roma veche a fost întemeiată de legendarul Romulus și a pierit sub Romulus Augustulus sau precum Constantinopolul a fost ales ca reședință a imperiului roman din Răsărit de Constantin cel Mare și a fost cucerit de Turci în 1453 sub un Constantin, tot asemenea împărăția Habsburgilor, întemeiată de Rudolf de Habsburg, va pieri în zilele moștenitorului de tron austro-ungar Rudolf, fiul împăratului Franz Iosef. Preda geografia după hartă și glob. Introdusese caetul personal pentru a trece lună cu lună situația școlară a fiecărui elev. Bun gospodar, el avea casă în centrul orașului, apoi vie, trăsură și

Septimiu Albini

cai. A murit în floarea vieții, în urma unui accident de trăsură, lăsând regrete unanime. Octavian Lugoșianu, profesor la colegiul național Sf. Sava și autor al lucrării «Oltenia sub ocupația austriacă» (1889), precum și al altor lucrări, apoi fost funcționar la Biblioteca Academiei Ro-

mâne, i-a fost fiu, iar doamnele Irina măritată Bilț (Roșiorii-de-Vede) și Maria, fiice. D-l Ion Lugoșianu, fost ministru de Industrie și comerț, actualmente plenipotențiarul României pe lângă M. S. Regele Victor Emanuel III al Italiei, este nepotul său.

Tablita dela căpătâiul osânditului politic S. Albini în temnița din Vâcz, purtând inscripția (în ungurește): « Nr. 200—1890 Onor. Albini Septimiu, pedeapsa de recluziune timp de șase luni pentru delict de presă. Timpul pedepsei începe la 1 Noembrie 1890: se sfârșește la 30 Aprilie 1891.

Pamfiliu Dumitru a fost numit, precum scrie d-l I. Moisil, în Februarie 1861, institutor la școala de fete din Ocnele Mari, jud. Vâlcea. În 1864 fu mutat la Slatina, iar de acolo la Craiova. Avea bacalaureatul dela liceul din Blaj. A publicat « Mici istorioare morale din franțuzește », (Craiova, 1880).

Popescu Iosif, de fel din Lăpușul Românesc, a făcut liceul și Academia Teologică la Blaj. A fost institutor și director la școala primară din Caracal, apoi revizor școlar la Gorj.

Sărățeanu Emil, n. la 1835 în Spătac, lângă Blaj, termină liceul în acest oraș, la 1860. Cu ordinul Nr. 596 din 23 Martie 1863 e numit institutor la școala primară Nr. 1 din Alexandria, jud. Teleorman. Prin « Monitorul Oficial » Nr. 209 din 17 Sept. 1868, primește laude pentru modul cum își îndeplinește serviciul. Pe urmă, e numit director la școala primară de băieți Nr. 2 din același oraș, funcționând, în această calitate până la ieșirea la pensie, în 1893. Pentru serviciile aduse învățământului e decorat cu « Bene Merenti ». La 1872, se căsătorește, având șase copii, dintre cari unul, Florian, e conferențiar la Facultatea de Medicină din București. Moare în August 1916, în vârstă de 81 de ani.

În publicistica vechilor principate române încă s'au afirmat câțiva elevi ai Blajului. În ordine alfabetică, ei sunt:

Albini Septimiu, născ. la 1861 în Șpring, ca fiu al tribunului dela 1848/9 Vasile, pe vremea aceea administrator al moșiei mitropolitului Șuluțiu din această localitate, pe urmă notar comunal. Studiile secundare le face în Sibiu și în Blaj, cele superioare la Viena. Aici, ca membru al societății « România Jună », a părăsit școala latinistă a Ardelenilor, îmbrățișând « Direcția nouă », inaugurată de T. Maiorescu. Din inițiativa membrilor acelei societăți, se sărbătorește în 1882 jubileul de 15 ani al « Convorbirilor Literare ». Cu acest prilej, alături de I. Paul, I. T. Mera, I. Panțu ș. a. și-a avut și el contribuția sa, vorbind despre « T. Maiorescu și poezia română ». Absolvind Facultatea de Litere, câțva timp (doi ani) a stat acasă. Tatăl său îl îndemna să treacă în țară și el, ca și alți colegi: Haliță, Paul, Pipoș I., Sângeorzan V., Șuluț Aurel ș. a. El aștepta deschiderea școlii de fete a Astei din Sibiu. Așteptând la Cut timpuri mai bune, trimetea din când în când câte un articol, corespondență sau foileton « Tribunei » din Sibiu, înființată la 1884 și condusă de I. Slavici. Aceste servicii publicistice le făcea anonim, căci nu ambția, nici interese lătralnice îi dau condeiu în mână, ci mulțumirea unei fapte bune. Din îndemnul lui, tatăl său Vasile abonase ziarul acesta dela întemeiere. Pe Slavici nu-l cunoștea personal. La începutul anului 1886, însă, « Tribuna » e condamnată într'un proces de presă la o simțitoare amendă în bani, iar redactorul responsabil, Corneliu Pop Păcurariu, la un an închisoare de Stat. Substratul politic al acestui proces de presă era comentarea nefavorabilă ideii de Stat Maghiar făcută de acest ziar procesului criminal Martin și Kleeberg. « Tribuna » semna la anomalia unei justiții care judeca ungurește, prin tălmăci, pe areștații germani, asistați de apărători din neamul lor, în fața unui public de Germani și Români. La Sibiu fusese o Curte cu jurați, compusă în majoritate din Sași. Fiindcă această Curte a achitat pe G. Barițiu într'un proces de presă intentat de autoritățile maghiare, Tisza Kalman, « sdrobitorul de naționalități », a desființat această Curte, înființând alta la Cluj din elemente ungurești șovine. Plecând Păcurariu la închisoare, G. Munteanu, secretarul Fondului grănițesc din Sibiu, condus pe atunci de neuitatul Colonel David Ursu din Mărgineni, îi scrie că Slavici îi oferă postul de redactor responsabil al « Tribunei ». El primește cu drag această ofertă. Fiul de tribun,

nepot al marelui mitropolit Șuluț, pe care «numai moartea» l-a putut despărți de națiune, găsește acum prilejul potrivit pentru a nunci cu tot focul tineretelor la o acțiune politică și literară ca aceea a numitului ziar. Se prezintă deci, la redacția acestui ziar, atunci adăpostită în două încăperi din Str. Iernii (Wintergasse), pentru a primi oferta direct dela cel în drept. O primește cu următoarele două rezerve: 1. Dacă se deschide, în Septembrie acel an, noua școală de fete a Astei, vrea să ocupe o catedră la această școală, pentru una din materiile la care este abilitat. Slavici aprobă, zicând că se gândește bine. Neamul are nevoie mai mare de profesori buni și devotați, decât de gazetari. Il avertizează, însă, că, în calitatea sa de Tribunist, poate să întâmpine oarecare dificultăți din partea comitetului Astei, unde majoritatea o formau Partenie Cosma și «Albiniștii», aderenți ai politicii moderate a mitropolitului Miron Romanul și în veșnice divergențe de păreri în aproape toate chestiunile vieții publice românești. 2. Care sunt datoriile sale de redactor? Auzind Slavici această întrebare, l-a privit zâmbitor spunându-i: «D-ta ai stil ușor și scrii binișor românește. Atâta ne ajunge. Tribuna o cunoști, ai urmărit-o, o aprobi. Incolo, ai toată libertatea, chiar de a face prostii. Dar nu prea multe. Una ți se iartă. La a doua, îți vom atrage atenția. Dacă vor fi prea multe, vom lua măsuri». Afară de Slavici, din redacție făcea parte Ioan Bechnitz, fiu de negustor, om cult, cu judecată ageră și mult bun simț atât în chestiunile politice, cât și în cele literare, sociale ș. a. cu care un ziar trebuie să se ocupe. El fixa forma externă, împărțirea în rubrici, chiar ortografia. Avea ultimul cuvânt în toate. Chiar Slavici îi cetia toate articolele, cerându-i sfatul, la tot pasul. Păcat că acest spirit superior era cu desăvârșire sterp. Nu putea produce nimic. De câte ori încerca să scrie, se enerva, se congestiona, avea palpitații și trebuia să renunțe. Noroc, în schimb, că putea ceti. Era cel mai asiduu cetitor. Nu lipsia niciodată din redacție. Acest om e cu atât mai vrednic de admirație, cu cât pentru toată munca aceasta enormă, nu era răsplătit cu nimic. Încă, dimpotrivă, el subscriesese o bună parte din capitalul «Institutului Tipografic» care edita ziarul. Succesele Tribunei se datoresc în bună parte acestui Mentor al ei. Alt colaborator intern era Pompiliu Pipoș, fiul protopopului din Hondol, absolvent al Facultății de drept din Cluj. El conducea rubrica «Revista politică» urmărind ziarele străine. La Tribuna stă până în 1891, când trece în Bucovina, unde fondează «Gazeta Bucovinei», întâiul ziar național al acestei provincii dela «Bucovina» Hurmuzăcheshilor încoace. Nicolae Cristea, asesor la consistorul din Sibiu, era colaborator extern. Fusese multă vreme redactor la «Telegraful Român», întemeiat de Șaguna și a continuat politica acestuia. Sub mitropolitul Miron Romanul a fost

silit să părăsească acel ziar bisericesc din cauza politicii maghiarofile a acestui mitropolit. La «Tribuna» scria câte două articole de fond pe săptămână, pentru care era plătit cu cinci floreni de fiecare articol. Mai era un reporter-corector (Ioan Brânduș). Albini, ca redactor responsabil, avea să primească, să revadă și îndrepteze articolele și corespondențele externe, foiletonul, telegramele, contactul cu publicul. Era ceea ce se numește, de obicei, secretar de redacție. Aceasta era toată redacția unui ziar cu tiraj de o mie de exemplare zilnic, pe lângă care mai apăreau și alte tipărituri, broșuri populare, chiar câte o carte ș. a. Leafa lui Slavici, ca director, era 2000 fl. pe an; a lui Pipoș, om însurat și cu trei copii 800 fl.; a lui Brânduș 360 fl.; iar a lui Albini de 700 fl. Pentru leafa acestuia din urmă erau să se certe Bechnitz și Slavici. Noroc că s'a găsit soluția și nici Albini nu era pretențios. Aici, rămâne ca luptător al ideilor naționale până în clipa când, ca semnatar al «Memorandului» și delegat în comisia însărcinată cu prezentarea acestui protest împăratului Franz Iosef, e implicat în procesul intentat de guvernul unguresc contra tuturor semnatarilor și, ca atare, condamnat la 2½ ani închisoare. Refuzând să facă această osândă, el veni în Țara liberă, unde la Academia Română e însărcinat cu

Dr. Vasile Bianu, medic primar al spitalului I. C. Brătianu din Buzău, fost senator al Huedinului, jud. Cluj, 1922—26

adunarea de documente istorice. Totodată e colaborator la «Voința Națională». Pe lângă funcția de redactor, a avut și pe cea de profesor la numita școală de fete a Astei, publicând cea dintâi monografie asupra acestei școli (Gherla, 1887). În 1892—94 a fost și secretarul II al Partidului Na-

țional Român. A colaborat la « Anul 1848 în Principatele Române, acte și documente pentru ridicarea monumentului I. C. Brătianu », 5 volume (București, 1902—1904); de asemenea la volumul omagial « Lui Ion Bănu » (București, 1916). În timpul războiului mondial, el salvează, din însă-

Dr. Cornel Păcuraru-Bianu, medicul serviciului maritim al României, donatorul Academiei Române și al Aștrei

cinarea Academiei Române, materialul dicționarului limbei române (Analele Ac. Rom., Seria II tom. XXXVII, P. Ad-tivă, 1914/5, p. 114—115). Fiul său Radu moare eroinic la Mărășești în 1917. După atâtea încercări și suferințe, mare i-a fost mângâierea, când în 1919, după înfăptuirea întregirii naționale, s'a putut întoarce în Ardealul liber, de unde fusese surghiunit timp de 25 de ani. În acelaș an, moare la Cut, unde e înmormântat în țărna strămoșească.

Drăgescu C. Ioachim, fost redactor la ziarul « Oltenia » sub directiva lui Ion Theodorian din Craiova, pe urmă medic din cei mai activi la Constanța, Slatina și Craiova, e și el elev al liceului din Blaj. E unul din cei dintâi preconizatori ai înțelegerii Românilor cu Slavii și cu Italienii contra Maghiaro-Germanilor asupritori. (Intr'o scrisoare către Dr. Ioan Rațiu din Turda, adresată de el dela Craiova la 18/30 Decembrie 1876). De asemenea ca membru entuziast al Ligii Culturale, el scrie o mișcătoare prefață la memoriile d-rei Felicia Rațiu « Vandalismul dela Turda » și are curajul să reprezinte presa Țării libere la conferința națională din 23 și 24 Iulie 1893 dela Sibiu. Pe timpul când făcea studiile la Torino, el convertește la Românism pe scriitorul maramureșan Artemie Anderco, de fel din Borșa, despre care a

publicat un studiu P. Dr. I. Dăianu în Luceafărul, Sibiu, 1903. În volum a publicat: « Nopti carpatine » (Pesta, 1867; roman istoric cu subiect din revoluția lui Horia); « Amor și patrie » (Torino, 1869); « Doruri și speranțe » (Torino, 1871); « Discurs funebru Boicea Radian » (Craiova, 1873); « Maternologie » (Constanța, 1881); « Un pericol național » (Ploești, 1883); « Cartea țăranului. Igiena poporană » (Constanța, 1886); « Publiu Ovidiu Nasone » (Constanța, 1887); « Desmoșteniții. Nuvele originale » (București, 1903); « Regule de sănătate » (Constanța, 1892); « Instrucțiuni relative la modul întrebuințării medicamentelor din farmaciile rurale » (Craiova, 1896). Femeea virtute. Discurs la moartea Alexandrina Haralamb n. Magheru (Craiova, 1876).

Marțian Dionisie P., născut la 1829 în Ponor, face studiile secundare în Sibiu și Blaj, cele juridice la Viena. Terminând în 1857, vine în țară, unde ocupă postul de director general al Statisticii, introducând această știință atât de importantă, până atunci necultivată la noi. El publică prețioasele « Annale Statistice » (1860—69), arătând chiar dela început însemnătatea acestei științe chemate « a conduce la descoperirea cauzelor și efectelor și, de aci, la legile care domnesc viața universală a naturii și cea particulară a popoarelor și a arăta, prin coordonarea acestor legi, unitatea și armonia lumii fizice și sociale în deosebitele lor fenomene ». Ceea ce sunt cele cinci simțuri pentru individ, este statistica pentru guvern. Statistica, zice el în altă parte, e o istorie staționară, precum istoria e o statistică în continuare. Alte publicații: « Rapport à la cinquième réunion du congrès international de statistique à Berlin, sur l'état des travaux statistiques dans les Principautés-unies » (Berlin); « Economia Socială » (București, 1858); « Coloniștii germani și România » (București, 1873); « Essemplulu essilatei din anul 1848 » (București, 1865); « Proprietatea și naționalitatea » (București, 1866). Toate acestea, pentru a trezi în poporul nostru spiritul de economie și de prevedere. El zice: « De ați împărți în România averea lui Cresus, tezaurul dela Ecbatana, banii lui Ptolomeu II, averea Romei pe când era doamna lumii, sau a Spaniei pe când era stăpâna unei împărății în care niciodată nu apunea soarele — nu ați fi fericit-o; din contra, precum ne arată decadența popoarelor citate, ați fi autorii ruinei ei. Învățați poporul a se îngriji de sine! » (Econ. Socială, p. 8—9).

Secula Sever, născut la 2 Decembrie 1869 în Baia de Criș, Zarand, ca fiu al avocatului Gheorghe, dela care a primit o educație aleasă. Face studiile secundare la Arad, Sibiu și Blaj, cele superioare la Facultatea de litere din București, unde în 1895 e licențiat în științele filozofice și istorice. În 1900, e chemat la ziarul « Tribuna Poporului », alături de Ioan Russu-Șirianu. În 1904, ocupă catedra

de limba și literatura română la Institutul pedagogic-teologic din Arad. Această catedră o pierde în urma unui articol, ce a publicat în revista «Viața Românească» din Iași, împotriva faimosului trădător Constantin Burdea, care întemeiase pe banii Comunității de avere a foștilor grănițeri români liceul unghuresc din Caransebeș. Ministrul Apponyi Albert i-a cerut destituirea. Pe lângă un mare număr de articole în «Tribuna Poporului», Arad; «Dreptatea», Timișoara; «Lucașfărul», Buda-Pesta-Sibiu, a colaborat la «Viața Românească» din Iași și la «Neamul Românesc», Bu-

mult la unificarea noastră sufletească. Afară de «Informații literare și culturale» (Sibiu, 1910) a publicat în volum frumoase pagini din ziarul său de fost ofițer în armata austro-ungară «Trei luni pe câmpul de războiu» și «Hora obuzelor», iar în timpul din urmă studii de economie națională și politică: «Les Etats Unis d'Orient»; «Producția»; «Politica economică a României» ș. a.

In alte profesii libere avem pe:

Bobescu Alexandru, întemeietorul operetei române, născut la 1859 în Tâmpăhaza, astăzi Rădești, jud. Alba. Studiile secundare le face la Blaj.

Institutul Recunoștinței din Blaj.

curești. În volum a publicat: «Revoluția lui Dozsa»; «Realități și visări», Nuvele; «Schite și povestiri»; «Memoriul lui Moise Nicoară», Monografie istorică; «Țara de sus și țara de jos în Principatele române» (București, 1898); «Telegrama», Comedie în 3 acte.

Tăslăuanu C. Octavian, născut la 1878 în Bilbor, dintr'o veche familie preoțească cu genealogie însemnată până la 1700, e sufletul revistei «Lucașfărul» tipărită întâiu la Buda-Pesta, pe urmă, după obținerea postului de secretar al Astrei, la Sibiu, până la izbucnirea războiului mondial din 1914, iar după întregirea națională, câțva timp și la București. Această revistă s'a tipărit în condiții tehnice superioare, având suplimente artistice din cele mai alese și colaborarea celor mai distinși scriitori români de pretutindeni, contribuind astfel foarte

Trecând în Țara liberă joacă în diferite trupe: Manolescu, Millo, Luchian. În 1889 înființează la Craiova prima trupă de operetă română, numărând elemente valoroase, cu care a făcut turnee artistice strălucite până la Odessa și primind oferte pentru alte turnee până la Moscova-Petrograd. E autorul operetelor «Orfanul din Dorna», «Păunașul codrilor» și al operei în cinci acte «Iosif în Egipt». Duce fama artei românești până la Lodz (Polonia). Moare în Panciu, la 1915.

Chețianu Tullius Ilie, născut la 1840 în Șipoteriu, Cluj. Face studiile primare și secundare la Blaj. Obținând o bursă dela mitropolia de aici, urmează dreptul la Viena și Gratz. Venind în țară, suplinește câțva timp catedra de drept roman la Universitatea din Iași, apoi se stabilește ca avocat la Craiova. Luptător entuziast și opti-

mist, avea o credință neclintită în destinele mari ale neamului. E unul din întemeietorii și sprijinitorii Ligii Culturale, precum și al Școlii normale de învățători din capitala Olteniei. Moare la 1 Februarie 1919, având mângâierea de a vedea înlăptuit idealul național pentru care a luptat atâta.

Blasianu Octavian, născut la 1854 în Ilia Mușului, face cursul secundar la Blaj, cel filozofic la Roma, în institutul «de Propaganda Fide» de unde trece la Facultatea de medicină din Viena. Obținând doctoratul «magna cum laude», în 1879 vine în țară. Se stabilește ca medic de plasă la Panciu (1879—82). Pe urmă, trece ca medic primar la Râmnicul-Sărat, creindu-și o frumoasă reputație de practician abil. În 1891 e ales primar al orașului, în 1892 deputat, în 1893 inspector ge-

tului. În 1882 e medic de plasă în Bacău, apoi la Slatina (Suceava). La 1885, pleacă la Paris pentru a se specializa în chirurgie, iar în 1886, la Londra. Între 1888 și 1891 e medic la Horez, Vâlcea. În 1892, medic al spitalului I. C. Brătianu din Buzău. Timp de 28 ani făcu cam 14.700 operații. Pe lângă articole în reviste de specialitate, publică «Doctorul de casă sau Dicționarul sănătății», lucrare premiată de Academia Română. În războiul pentru întregirea neamului a slujit armata ca medic-colonel. Are și 2 vol. Memorii.

Codarcea Alexandru, născut la 1868 în Corpadia, face liceul la Blaj, medicina la Viena. Făcându-i-se multe mizerii în Ardeal, e nevoit să se așeze la București ca specialist în boalele de gură. Moare de tifos exantematic la Botoșani, unde era mobilizat la Pulberăria armatei.

Școala comercială superioară română unită de băeți, Blaj.

Fotopress

neral al serviciului sanitar. La 1899, e medic primar al județului Ilfov. La 1905, se retrage la R.-Sărat. A fost președintele «Ligii Culturale» și al «Soc. filarmonice» din acest oraș. Publică numeroase articole în revistele medicale.

Bianu Vasile, născut la 1858 în Aiud. Studiile secundare le face la Blaj, unde luă bacalaureatul în 1876. În acest an trece în Țară cu o bună parte din colegii săi de promoție, fiind cel dintâiu care a avut curajul să înfrunte necunoscutul și să ia contact cu A. Tr. Laurian, pe atunci profesor universitar și director general al învățământ-

Dobreanu Gavril, face aceleași studii ca și cel precedent și se stabilește la Râmnicul-Sărat, unde a fost și primar.

Greco Iuliu, de fel din Reghinul săsesc, urmează aceleași studii. După o scurtă practică de medic la Rășinari, vine la București ca dentist.

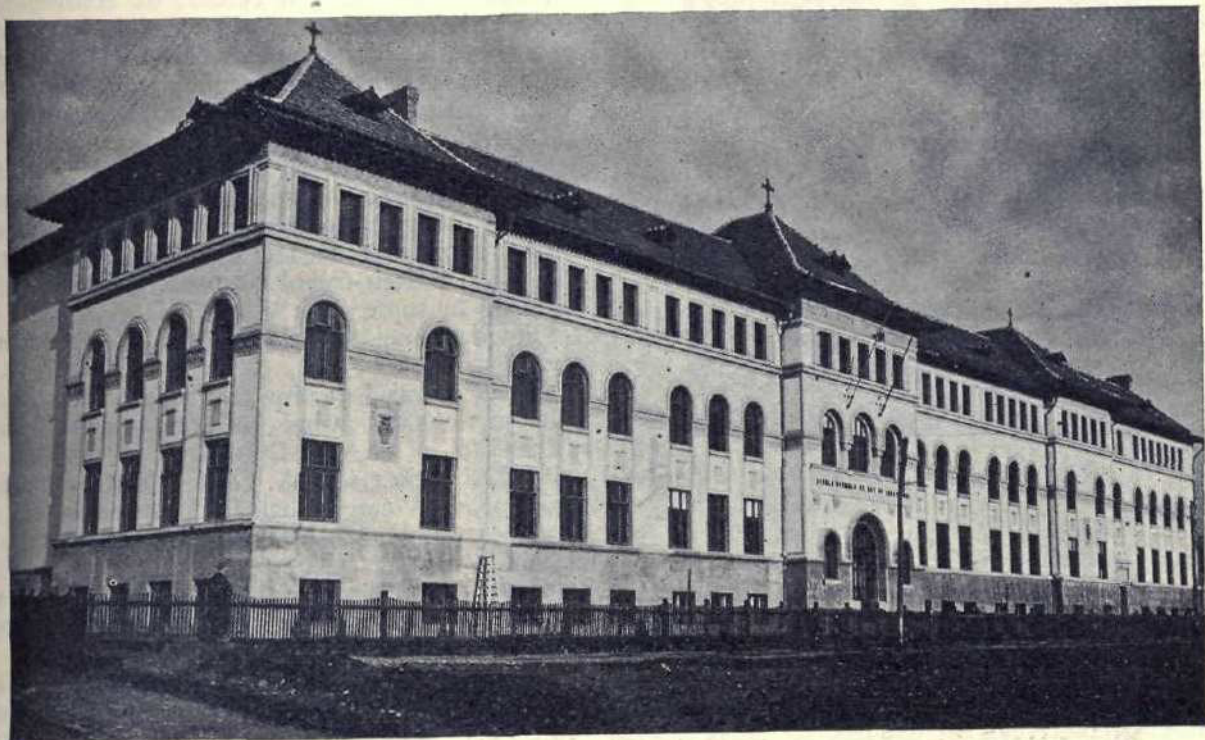
Lugoșianu Iuliu, fiul lui Iacob Lugoșianu, fost proptop în Turda. Pe timpul studiilor sale secundare la Blaj, s'a atașat trupei teatrale Pascaly (?), trecând în țara liberă, unde a devenit actor, întâiu la Teatrul Național din București, apoi la Craiova și în urmă la Turnu-Severin. Aici a și decedat în 1891.

Neogoe I., după studii ca cei dinainte, trece și el în capitala României libere, specializându-se în pelagră. Scrieri: «Raport asupra misiunii sale în străinătate, pentru a studia mijloacele de combatere a pelagrei» (București, 1889); «Raport asupra instalării și funcționării azilelor de pelagroși» (București, 1894); «Estratto del Rapporto ufficiale al Ministero dell'Interno della Rumania sulla Pellagra» (Treviso, 1895); «Pelagra în România» (București, 1899).

Păcuraru-Bianu C., născut la 1860 în Șimleu, face liceul la Blaj și medicina la București. În 1887 e pro-

din Viena, trece în Moldova. Strângând acolo avere frumoasă, din cauze sanitare, în anii din urmă ai vieții se așează la Viena, unde moare în 7 Decembrie 1844. Avera și-o lasă consistențului din Blaj pentru a da din venitul ei burse tinerilor români, fără deosebire de confesiune religioasă, dacă urmează studii superioare la Viena, la Buda-Pesta ori la academia montanică din Schemnitz. De această fundație a beneficiat, între alții, și Titu Maiorescu.

Stroia G. S., născut la 1845, face bacalaureatul, precum scrie d-l I. Moisil, la Blaj și medicina la

Școala normală română unită de învățători, cu internatul acestei școli și al Școlii comerciale superioare din Blaj.

movat doctor cu teza: «Câteva cuvinte asupra leprei». Funcționează ca medic la Călugăreni, Panciu și Cernavoda. Din 1910 intră în serviciul Marinei. În războiul pentru întregirea națională îngrijește spitalul de bolnavi de tifos exantematic la Flămânzi, Botoșani. Nefiind căsătorit, întreaga sa avere, în sumă de 800.000 lei, o lasă Academiei Române și Astei «pentru cultivarea limbei române în sensul aspirațiilor pe care ea are dreptul să le reclame în cadrul limbilor neolatine». Prin acest gest generos, el se încadrează cu strălucire în glorioasa familie a marilor luptători naționali, originari din Ardeal și năzuind spre o apropiere sufletească tot mai pronunțată către marea familie latină. Moare în 1920 la Pireu (Atena).

Ramonaș-Ramonaș Simion, născut la Someșeni, lângă Cluj. După studii făcute la Universitatea

Berlin, unde a audiat pe specialistul Graafe. Teza sa de doctorat e: «Über den Kaiserschnitt» (Berlin, 1868). Moare la 24 Decembrie 1893.

Urbeanu Ion, născut la 1848 în Basna, după terminarea liceului la Blaj, vine la București, unde urmează medicina. Face războiul pentru neatâr-nare în 1877/8 la Regimentul 2 Cavalerie. În spitalul dela Lompalanca se îmbolnăvește de febră tifoidă, din pricina devotamentului său pentru bolnavi. Pe lângă articole în revistele de specialitate, ia parte la toate mișcările culturale din jud. Gorj. Un fiu al său e colonel, al doilea a căzut eroic ca maior în războiul Unirii, al treilea e funcționar financiar.

Danielescu N. R., născut la 1849 în Fărcădinul de jos, lângă Hațeg, după terminarea liceului din Blaj, face școala de agricultură dela Herăstrău.

La 1875 e trimis pentru studii mai înalte la Nancy. Terminând cu distincție, e numit profesor la Herăstrău. În 1878, e subdirector, iar în 1884—87 director. Înființându-se la 1894 Școala de silvicură din Brănești, e numit directorul acestei școli. Conduce lucrări silvice importante la ocolul

Mitropolitul Alex. Sterea Șulufiu

Sinaia. Dirijează serviciul de plantațiuni și gazonare la București, Focșani, Nămolosa și Galați, unde lasă și câte o pepinieră de esențe foioase și rășinoase. Altă lucrare de merit e amenajamentul pădurii Morunglavul. E membru devotat al Soc. « Progresul silvic », propovăduind exploatarea rațională a pădurilor. O publicație de seamă e « Deteriorarea rezervelor în pădurile de stejar ». Prin testament restituie mitropoliei din Blaj bursele de care a beneficiat pe vremuri ca elev, mai lăsând 70.000 lei drept recunoștință, cu acelaș scop de a da burse. O sumă de 40.000 lei a donat și Academiei Române. Moare la 1897.

Alți economiști cu studii secundare la Blaj mai sunt d-nii Cipăianu G., fost subsecretar de Stat la Ministerul Agriculturii; Ordeanu și Grecescu I., fost secretar al liceului Sf. Sava, iar din 1910 casier al Academiei Române.

II

Situația actuală. Schița de față n'ar fi completă și n'ar corespunde nevoilor acestei reviste, dacă n'am întregi-o cu câteva date asupra stării de astăzi a institutelor de învățământ și de educație din Blaj.

Academia teologică are 10 profesori, 103 studenți, toți cu bacalaureat, membri ai Soc. « Inochentie Micu-Klein » care, urmând tradiția înain-

tașilor, inaugurată încă la Crăciunul anului 1755 cu faimoasa « comedia ambulatoria alumnorum », dau în fiecare an mai multe șezători culturale religioase, sub conducerea profesorilor lor, nu numai în localitate, ci și în centrele vecine.

Liceul de băieți, în anul școlar 1932/3, are 457 elevi, fiind nu numai tipul cel mai evoluat, ci și unul din cele mai bine populate licee din provincie. E înzestrat cu un bogat muzeu de Științe naturale și cu o Grădină botanică mai veche și mai bine întreținută decât foarte multe chiar din străinătate. De asemenea, cu sală și instrumente de muzică; de fizică și chimie; de arheologie și istorie; de matematică și geografie; de religie; cinematograf; bibliotecă pentru elevi cu 2474 cărți și 195 fascicole; pentru profesori cu 7243 cărți și 193 periodice; sală de gimnastică; serviciu sanitar.

Liceul de fete își are începutul în școala înființată la 1855 sub direcția lui T. Cipariu, având până la întregirea noastră națională caracterul de școală superioară de fete cu 8 clase (4 civile). Din 1919 e liceu complet, tip C. Astăzi, numărul elevelor în șapte clase e 199.

Tot de atunci e școala primară de fete, având astăzi 72 eleve.

Școala normală de învățători s'a deschis la 15 Octombrie 1865, având la început numai două cursuri (cl. V și VI). În 1880/I, se deschide și cursul al treilea (cl. V, VI și VII). Mai târziu, mitropolitul Victor Mihali înființează și cursul al patrulea (cl. V, VI, VII și VIII). Numărul de astăzi al elevilor este 118.

Școala normală de învățătoare s'a deschis la 15 Octombrie 1924, având astăzi patru clase superioare cu 126 eleve.

Azilul de copii greco-catolici români din Blaj, înființat din inițiativa și, în bună parte, cu cheltuiala neuitatului mitropolit Ioan Vancea, avea între anii 1894 și 1910 acelaș scop ca și școala normală de conducătoare de grădini de copii de astăzi. Califica conducătoare și pregătia bine pentru azilele sau grădinile, numite altfel și școli de copii mici, care funcționează mai cu seamă vara. Până în 1910, azilul dela Blaj a avut 548 elevi și eleve, precum rezultă din memoriul ce a binevoit a ne pune la dispoziție Păr. I. F. Negruțiu, fostul director al școlii normale și președinte al senatului numitului azil.

Școala de menaj urbană tip A cu patru clase, s'a deschis întâiu, la 1 Ianuarie 1928 în Obreja, ca școală de Stat. Desființându-se, la 15 Octombrie 1931 se deschide la Blaj această școală cu caracter confesional unit, având următoarele ateliere: 1. spălătorie și călătorie; 2. croitorie și lucru de mână; 3. țesătorie; 4. bucătărie. Cursurile țin patru ani. În 1932/3 sunt 46 eleve.

Școala de arte și meserii greco-catolică S. Iosif din Blaj, deschisă la 1 Noembrie 1928, are sec-

țiile: tâmplărie, rotărie și lăcătușerie mecanică. În 1932/3 are 43 elevi.

Școala comercială superioară gr.-cat. de băieți din Blaj, inaugurată în 1929, cu aceeași programă analitică pe care o au și școlile de Stat, în 1932/3 are patru clase cu 92 elevi.

Școala comercială superioară gr.-cat. de fete, datând din același an cu cea precedentă, are astăzi patru clase cu 68 eleve.

Cu acest complex de institute de învățământ și de educație, Blajul e, de bună seamă, după centrele noastre universitare, cea mai însemnată colonie școlară a României; o cetate de școli. Vizitatori străini, unii destul de pretențioși, l-au numit « Oxfordul » neamului nostru; iar alții chiar « o mică Romă ». Și, în adevăr, întreg orașelul dela confluența Târnavelor e semănat cu școli. În vasta piață a acestui orașel, în dreapta și în stânga catedralei, care le străjuiește și le ocrotește ca o mamă, se aliniază școlile cele mai vechi: Academia Teologică și Liceul de băieți cu internatele lor. Liceul și numeroasele școli de fete sunt adăpostite în frumosul Institut al Recunoștinței, clădit în « Republica Blajului », aproape de gara « Câmpul libertății ». În apropierea celeilalte gări a Blajului e Școala de arte și meserii, iar între aceste noua și uimitor de moderna zidărie a Școlii normale de învățători. În timpul din urmă e vorba să se îmbogățească cu o casă culturală și cu un stadion pentru educația fizică. Biblioteca centrală există dinaintea războiului, din darul marelui cărturar, I. M. Moldovanu.

Diferite aprecieri. Având atâtea institute cu aproape 1500¹⁾ de școlari în fiecare an, fiind păstrătorul și purtătorul atâtor amintiri sfinte din zilele noastre de lupte naționale, mai cu seamă dela 1848, nu e mirare, dacă Blajul, ca un alt « Ierusalim », a devenit loc de pelerinaj pentru Românii de pretuțindeni. Astfel, d-l C. Banu, ministrul Cultelor și al Artelor vine la 3/15 Maiu 1922 în Blaj, nu ca să se plimbe la lumina becurilor electrice, nici ca să calce pe o pardoseală de soiu — care atunci lipseau din acest orașel, — ci ca să privească marile figuri ale Blajului istoric și să audă din glasul mormintelor imperioasele chemări la împlinirea datoriei de astăzi. D-l Al. Lapedatu, venind în aceeași calitate la 3/15 Mai 1924, își dă seama « că aci se lucrează conștient și patriotic pentru susținerea celei mai frumoase tradiții de cultură națională la Românii de dincoace de Carpați ». Vorbind la 3/15 Maiu

1925, din partea Universității libere din București, d-l I. G. Duca, atunci ministru de externe, după evocarea evenimentelor dela 1848, afirmă că, în acest colț sfânt al pământului românesc, se cuvine să se proclame tăria și veșnicia unității noastre naționale. La 3/15 Maiu 1927, d-l Octavian

Reședința Mitropolitană din Blaj. (După o acuarelă a d-lui Prof. Marian).

Goga, atunci ministru de interne, mărturisește că la Blaj, de zeci de ani, asemeni primilor creștini din Catacombe, prooroci învățau religia Românilor. Acești umili, dar inspirați prooroci ai Blajului aveau « tot ce trebuie conducătorilor unui popor la zile de răspântie:... porunca implacabilă a sângelui... îndrăzneală în cuget și hotărîre în acțiune... simțămîntul unității de rasă, susținut de o cultură superioară și orientarea fericită în frământările continentului ». Iar la 3/15 Maiu 1933, d-l D. Gusti, ministrul instrucției, cultelor și artelor, ridică un energic protest contra revizionistilor, spunând că, de nicăiri, acest protest nu e mai îndreptățit, ca dela Blaj. Acesta e orașul « școlilor, al cărturarilor, al Bisericii vii ». « El s'a ridicat și a ajuns la însemnătatea pe care o va avea totdeauna, prin grija de suflet și prin iubirea curată și nemărginită de neam. Oamenii pe cari i-a dat, într'o viață de mai bine de un secol și jumătate, sunt pilde fără pereche de învățătură, de muncă, de lepădare de sine, de adevărat misticism și eroism național ».

¹⁾ La o populație totală de 4.716 locuitori (1930).

Incheiere. Aprecierea cea mai de seamă, însă, a rostit-o însăși România întregită prin «Legea asupra raporturilor dintre școlile secundare confesionale române din Brașov, Blaj, Beiuș, Brad și Ministerul Instrucțiunii» votată de Corpurile legiuitoare în sesiunea de vară a anului 1929. Garantând această lege existența și posibilitatea de acțiune a acestor institute, ea înlesnește Blajului, «sfânt prin trecutul lui plin de glorie», precum zice academicianul I. Simionescu, să muncească mai cu spor pentru «unirea completă sufletească între cei pe care numai vitregia soartei i-a făcut să se despartă prin forme ce nu pot ajunge să desbina». În adevăr, nu se poate îndeajuns arăta în cuvinte, ce forță vitală enormă reprezintă Mitropolia Blajului cu glorioasele ei tradiții seculare pentru școlile vechi și noi ce le ocrotește! Prin autonomia și dreptul de inițiativă ce-l are, această mamă bună poate pune la cale atâtea lucruri de folos obștesc. Dacă, în trecut, prin grădina botanică, prin societățile de lectură și manifestațiile naționale, prin studiul, adevărat că numai facultativ, nu obligator, dar real și serios al limbii franceze, atestat de Anuarele școlare neîntrerupt dela profesorii N. Solomon, A. Viciu, I. Rațiu și până în zi-

lele noastre, a știut să pună zăgaz puhoaielor cotropitoare germano-ungare, deschizând o fereastră luminoasă spre Apus, — pe viitor, intrând în legături tot mai strânse cu Roma, Parisul, Strasbourgul, Louvainul și alte centre mari latine din Apus, va ști să deschidă ferestre tot mai multe și mai folositoare și făcând să se pătrundă toți Români de nevoia «misticismului» și a «eroticismului național», propovăduit de aici ¹⁾.

IOAN GEORGESCU

¹⁾ *Bibliografie.* La compunerea acestei lucrări, afară de izvoarele arătate în text, am consultat registre și protocoale din arhiva Academiei Teologice, apoi a liceului și câteva chiar dintr'a Mitropoliei din Blaj; de asemenea anuarele institutelor de învățământ de acolo dela 1853/4 până în timpul din urmă; apoi Breviarul istoric al scolelor din Blasiu de I. Antonelli (Blaj, 1877); Nicolae Brânzeu, Școalele din Blaj, (Sibiu, 1898), ș. a.

Imi țin de deosebită datorie să aduc și aici respectuoase mulțumiri d-nei dr. Elena Pușcariu, d-lor O. Densușianu, I. Bianu, I. Țetzu, G-ral M. Olteanu, apoi d-lor directori I. F. Negruțiu, Ștefan Pop, A. Lupeanu-Melin, N. Popp și Prof. N. Comșa și I. Popu-Câmpianu-Blaj, precum și d-lor Al. P. Arbore-Focșani, și în fine, P. Ilie Dăianu, pentru prețioasele comunicări ce mi-au făcut.

